

MASTEROPPGAVE

Emnekode: HR310S

Navn på kandidat: Merethe Tømmerås

Hvordan vurderer barnevernsansatte ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterforeldre?

Dato: 15.11.2018

Totalt antall sider: 60

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	2
1. Utviklingen av norsk barnevern	5
Prinsipper og rettigheter og rot i verktøykassen.....	10
Barneverntjenesten: administrering av en hjelperrolle og en kontrollørrolle	13
Generelle krav til fosterforeldre	15
2. Stabilitet og kvalitet i fosterhjemsomsorg.....	16
Rekrutteringsprosessen i Bufetat og opplæringsprogrammet PRIDE.....	17
Slektsfosterhjem og nettverksfosterhjem	18
3. Empowerment, familieråd og forskning på fosterhjem i slekt.....	21
Paulo Freire og Barbara Solomon	21
Empowerment i norsk sosialfaglig arbeid	22
Familieråd.....	24
Forskning på fosterhjem i slekt	25
4. Metode.....	31
Validitet, reliabilitet og overførbarhet.....	34
Hermeneutikk og fenomenologi	35
Fokusert intervju	35
Intervjuguide	35
Utvalg	36
Informanter.....	38
Transkribering	39
Koding og ny koding.....	40
Forskningsetikk	41
5. Presentasjon og analyse av data	42
6. Implikasjoner av funn.....	53
Litteraturliste	55

Innledning

Denne masteravhandlingen er en rapport fra en undersøkelse om hvordan barnevernsansatte vurderer ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterforeldre. Jeg har i de siste 14 årene arbeidet i Barne,- ungdoms og familieetaten (Bufetat) ved Fosterhjemstjenesten nord - Bodø.

Bufetat er et statlig organ som i 2004 overtok ansvaret for det fylkeskommunale barnevernet. Bakgrunnen for etableringen av etaten var et ønske om bedre faglig og økonomisk styring av barnevernet, og et likeverdig tilbud med god kvalitet over hele landet. Institusjonsdrift, formidling av tiltak til kommunene, økonomisk og faglig bistand, fosterhjemsrekruttering, adopsjon og familievern har kort sagt vært kjerneoppgaver i etaten.

Bufetats fosterhjemstjenester har i dag ansvaret for å rekruttere og gi nødvendig opplæring til et tilstrekkelig antall potensielle fosterfamilier i etatens fem regioner. Disse familiene rekrutteres kontinuerlig i den norske befolkning. Familiene er slekt, - og nettverksnøytrale både i forhold til barnet som eventuelt flytter til dem, og til barnets foreldre. Bufetat har i dag bistandsplikt overfor kommunene og skal formidle potensielle fosterhjem til barneverntjenestene, ved søknad om fosterhjem. Det fremkommer i retningslinjer for fosterhjem at ingenting er i veien for at kommunen selv rekrutterer fosterhjem, noe kommunene også gjør. Barneverntjenestene i kommunene rekrutterer selv fosterhjem både i barnets slekt, i familiens nettverk og i befolkningen for øvrig.

Økt bruk av slekt og nettverk ved valg av fosterhjem er en ambisjon som tydelig har kommet til uttrykk i politiske føringer så langt tilbake som til 2003, og nylig presisert og tatt inn i lovteksten gjennom endringer i barnevernloven. Dette uttrykkes gjennom barneverntjenestens lovpålagte plikt til å først vurdere om noen i barnets slekt eller nettverk kan velges som fosterhjem. Barn kan med andre ord ikke flytte utenfor slekt og nettverk, uten at barneverntjenesten først har vurdert om noen i slekt eller nettverk kan velges som fosterhjem. Barnets slekt og nettverk er altså i barnevernloven å anse som en viktig ressurs ved valg av fosterhjem. I hovedsak er det den enkelte barneverntjeneste som er i posisjon til å finne fram til (rekruttere) familier i barnets slekt og nettverk som kan være aktuelle som fosterhjem.

Det er allment kjent at det er vanskelig å rekruttere tilstrekkelig mange fosterhjem som møter behovene til de barn og unge som til enhver tid trenger fosterhjem her i Norge. Behovet for nye fosterhjem er større enn det stat og kommune rekrutterer til sammen.

I tillegg til store rekrutteringsutfordringer, har en i perioden sett en økning i behovet for fosterhjem. Denne behovsøkningen skyldes en politisk vridning bort fra tidligere bruk av

barnevernsinstitusjoner som omsorgstiltak, til et ønske om økt bruk av hjemmebaserte tiltak og økt bruk av fosterhjem når barn og ungdom må ha opphold utenfor hjemmet. Behovet for flere fosterhjem må også ses i denne sammenhengen.

Denne tiltaksvidningen er trolig en av årsakene til at en ser et økt behov for fosterhjem med forsterkningstiltak i dag. I forskningsprosjektet *Fosterhjem for barns behov* (Backe-Hansen; Grønningsæter og Havik, 2013) fremkommer det at det mest brukte forsterkningstiltaket er individuell veiledning av fosterforeldre og økt behov for tilgjengelige voksne i fosterhjemmet.

Mangelen på fosterhjem har vært en stor utfordring og har de senere årene ført til en politisk enighet om å slippe til flere aktører i rekrutteringsarbeidet. Statlig og kommunalt barnevern rekrutterer i dag fosterhjem i den norske befolkning side om side med ideelle og kommersielle aktører. Kommunen kan stå overfor et tilbud om et nøytralt fosterhjem som er kjøpt av Bufetat, rekruttert, utredet, kontraktsfestet og solgt til staten av ideelle eller kommersielle aktører. Mange barn og unge som skal flytte i fosterhjem opplever fortsatt lang ventetid. Utfordringene vi står overfor på fosterhjemsområdet er bakgrunnen for mitt valg av tema, og mitt ønske om å undersøke hvordan barnevernsansatte vurderer ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterforeldre.

I kapittel presenterer jeg utviklingen av norsk barnevern med fokus på tema for denne oppgaven. I kapittel 2 ser jeg behovet for stabilitet og kvalitet i fosterhjemsomsorgen i sammenheng med viktige prosesser før under og etter et fosterhjemsopphold. I kapittel 3 har jeg belyst tema for oppgaven gjennom relevant teori og nyere forskning på fosterhjem i slekt. I kapittel 4 beskrives det undersøkelsesopplegg jeg har anvendt. Kapittel 5 er presentasjon og analyse av data. I kapittel 6 presenteres implikasjoner av funn.

Jeg retter en spesiell takk til mine informanter for inspirerende og viktige bidrag og deling av engasjement på et svært viktig område. Deres bidrag har vært nødvendige og av stor betydning.

Begrepsavklaring

Fosterhjem er definert i barnevernloven som private hjem som tar imot barn til oppfostring på grunnlag av barneverntjenestens beslutning om hjelpetiltak eller i samband med omsorgsovertakelse. Et *fosterhjem* skal først og fremst gi barnet god omsorg. Forskrift om fosterhjem stiller nærmere krav til fosterhjemmene, kommunens godkjenning og oppfølging av fosterhjem.

Slekt og nettverks-nøytrale fosterhjem er familier som hverken er i slekt eller kjenner barnet eller familien fra før, når de blir vurdert og godkjent som fosterhjem for et barn. Ofte er disse omtalt som *ordinære fosterhjem*. For å gjøre språket lettere og forskjellene tydeligere i denne oppgaven brukes betegnelsen *nøytrale fosterhjem* om disse hjemmene.

Slektsfosterhjem kan innebære at begge fosterforeldrene har et slektskap til barnet og til én av foreldrene til barnet (besteforeldre) eller én av fosterforeldrene har et slektskap til barnet og til én av barnets foreldre (tante, onkel, bror, søster, kusine, fetter, m.m.).

Nettverksfosterhjem er representert av personer som har en tilknytning til barnet eller foreldrene før barnet flytter i fosterhjemmet, det kan være personer fra vennenettverket, nabolaget, fra frivillige organisasjoner som familien er i relasjon til, eller barnehage, skole og øvrig lokalsamfunn.

I denne oppgaven omtales alle fosterhjem som fosterhjem. Alle fosterhjem er kommunale, men noen er også i tillegg statlige. Statlige fosterhjem er fosterhjem som er engasjert av Bufetat og driftes av veiledere knyttet til avdelinger ved enkelte barnevernsinstitusjoner i Bufetat. Dette er *statlige beredskapshjem* og *statlige familiehjem*. Beredskapshjem er beregnet for akutte korttidsopphold i fosterhjem. Familiehjem er fosterhjem beregnet for ungdom, hvor det er vurdert et særskilt behov for langvarig forsterkning av fosterhjemmet, og opprinnelig etablert som et alternativ til institusjonsplasseringer. Beredskapshjem og Familiehjem utgjør en liten del av det totale antall fosterhjem.

I mars 2016 la regjeringen fram St. meld. 17 (2015-2016): Trygghet og omsorg - fosterhjem til barnets beste. Stortinget har gitt tilslutning til forslagene i denne meldingen samt anmodningsvedtak nr. 753: «Stortinget ber regjeringen om at det igangsettes en NOU om fosterhjemsomsorgen for å få en helhetlig gjennomgang». Den offentlige utredningen er ventet lagt fram i desember 2018, og dermed ikke enda lagt fram når denne Masteroppgaven leveres.

1. Utviklingen av norsk barnevern

Det er naturlig å se tilbake i tid for å kunne forstå ordningene vi har i dag i norsk barnevern. En sier gjerne at barnet og barndommen ble oppdaget av pedagogen og filosofen Jean Jacques Rousseau på midten av 1700-tallet. Rousseau virket i starten av opplysningstiden, en europeisk intellektuell bevegelse der fornuften blir retningsgivende i alle forhold. Fram til da ble barndommen sett på som en unyttig periode der barn ble brukt som arbeidskraft allerede fra 7-8-årsalderen. Rousseau var av den oppfatning at barnet har sin natur i behold, at barndommen har en verdi i seg selv, noe de voksne plikter å beskytte mot eksempelvis dårlig omsorg og hardt arbeid. Hans arbeid har senere fått betegnelsen barnesentrert pedagogikk og er videre utviklet av en rekke bidragsytere (Halvorsen 2017, Strandbu 2011).

Vern av barn og unge - barn og unges rettigheter

Likevel, det har gått langt mer enn 200 år etter opplysningstiden før en kan se at norske barn begynner å få beskyttelse og reelle rettigheter gjennom lovverket.

I 1989 vedtok FN *Barnekonvensjonen*, som omhandler sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter for barn under 18 år. Norge ratifiserte konvensjonen i 1991 og i 2003 ble barnekonvensjonen innlemmet i menneskerettsloven som Norge vedtok i 1999. Den internasjonale konvensjonen som beskytter barns rettigheter ble med dette gjort til en del av den norske lovgivningen. Barnekonvensjonen viser at barn trenger egne rettigheter nettopp fordi de er barn. For å få en god utvikling har barn behov for omsorg, veiledning og beskyttelse samt anledning til lek og undervisning. Gjennom konvensjonen ses nå barn som selvstendige individer med egne rettigheter.

Vi skal ikke veldig langt tilbake i tid før vi finner det svært vanlig at store søskenflokker ble flyttet ut av familien, enten det var på grunn av fattigdom og nød, på grunn av åpenbare forsømmelser i omsorgen, veldig unge foreldre eller fordi én eller begge foreldrene døde. Barna flyttet innen familie og nettverk, til barnehjem eller de kom som pleiebarn til fremmede. Dette var private ordninger ofte uten støtte eller regulering fra det offentlige.

Forståelsen av barn og barns behov har endret seg radikalt og kunnskapen vi har om barns behov i dag beskytter til en viss grad barna, sett i forhold til tidligere tider der kunnskapen om barn var fraværende. Barn vil alltid være ekstra sårbare fordi de i kraft av å være barn er i et skjevt maktforhold til voksne og vern av barn krever et barneperspektiv.

Barneperspektiv på flytting av barn ut av hjemmet

Strandbu og Skivenes (2005) har i sitt arbeid tydeliggjort en forståelse av et barneperspektiv i forbindelse med barns deltakelse i beslutninger (Strandbu, 2011). De mener et barneperspektiv i beslutningsprosesser må inneholde tre komponenter. De ser sin tilnærming som en syntese av Tiller (1991), Johansson (2003), Sundell og Hæggman (1999) og Alanan (2001).

Den første komponenten rommer den historiske og kulturelle forståelsen av barns posisjon og barns rettigheter i moderne stater. Her står blant annet barnas rett til deltakelse gjennom medvirkning sentralt. Rettigheten er et gode for barnet så lenge det ikke går på bekostning av andre rettigheter, for eksempel barnets behov for beskyttelse. Dette er et eksempel på en omforent standard bestående av gjeldene regler, lover og kunnskap om hva som er bra for barn. En slik standard skal kvalitetssikre perspektivet til den enkelte voksne som skal samhandle med barn (ibid.).

Den andre komponenten omhandler de ulike voksne syn på hva som er best for det bestemte barnet. Denne komponenten krever kunnskap om generelle standarder for hva som er bra for barn og for det bestemte barnet. Det rådende kollektive synet på barn får her betydning og den første komponenten må ligge til grunn for dette voksenperspektivet på barn. Et eksempel på en standard som voksne må enes om å betrakte barnet ut fra, er som nevnt den retten barn har til å delta og at de skal respekteres som individ med egne synspunkter. De som samhandler med barn må både ta hensyn til hva de selv mener er best for barnet og forsøke å forstå og vurdere konsekvensene av barnets egne ønsker, som fremkommer i den tredje komponenten (ibid.).

Den tredje komponenten rommer barnets eget perspektiv, som at barn kan tenke annerledes enn voksne om sin situasjon, sine behov og prioriteringer. For å vise barn respekt er det viktig å la barnet få anledning til å uttale seg. I tillegg er det viktig å respektere at barn ikke alltid har en klar mening. Disse faktorene vil være sentrale når vi som voksne skal beslutte hva som er barnets beste. En av forutsetningene er at barnets eget perspektiv inngår i diskusjonene. For å legge til rette for barns deltakelse i beslutninger om barnets beste må en ifølge Strandbu og Skivenes (2005) forene alle de tre komponentene (Strandbu, 2011).

Vern av barn handler vel så mye om å sikre barn riktig hjelp til rett tid, som å beskytte barn mot mangler i omsorgen. Det innebærer at en i dag skal snakke med barn og vektlegge deres meninger, gi barn anledning til medvirkning ved å inngå i et reelt samarbeide med barn.

Synet på å bruke fosterhjem i barnevernsarbeidet har endret seg i etterkrigstiden. Fra å bli betraktet som et billig tiltak og overlatt til frivillighetsarbeid, er fosterforeldre i dag blitt

anerkjent som viktige medarbeidere i barnevernet (St.meld.40). Anerkjennelsen var imidlertid i første omgang knyttet til slekt, - og nettverksnøytrale fosterhjem. Ikke før i 1992 ble slektsfosterhjem utledet som egen kategori i registrering av fosterhjem fra statistisk sentralbyrå (SSB). At potensielle fosterforeldre i slekt og nettverk skal vurderes og om mulig prioriteres når det offentlige overtar omsorgsansvaret for barn er i dag gjeldende for alle de nordiske landene, med Grønland som ett unntak (Sundt, 2012).

Som nevnt i innledningen var det en ønsket dreining fra bruk av institusjonsplasser til økt vekt på hjemmebaserte tiltak eller fosterhjemsbaserte tiltak, en politikk som nå er iverksatt. Dette var en tiltaksdreining som startet allerede før Bufetat ble etablert og fikk ansvar for oppgavene i det fylkeskommunale barnevernet i 2004 (Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun og Grønningsæter, 2011). Pendelen svinger i takt med samfunnsendringer og politiske vinder, men behovet for å beskytte barn og deres rettigheter når de flyttes ut av hjemmet må være sentralt. For å søke etter en forståelse av utviklingen av barnevernet er det nødvendig å ramme den inn i forrige århundrets barnevernlover.

Den første, andre og tredje barnevernloven

Den første formen for barnevernlov vi fikk i Norge var *vergerådsloven* av 1896. Loven trådte i kraft år 1900 og er omtalt som verdens første barnevernlov. Pietismen var en sentral verdi på denne tiden og vergerådslovens viktigste tiltak var formaning av foreldrene, som hadde det hele og fulle ansvaret for barnas oppvekst, og der man også fant kildene til problemer som kunne oppstå (St.meld.40).

Riksadvokaten Bernhard Getz var sentral i utformingen av loven og var den som fjernet barnekriminalitet fra straffeloven. Han mente at en ikke kunne straffe barn to ganger, først ved å unnlate å sørge for en trygg barndom, for deretter å sette dem i fengsel når en så resultatet av forsømmelsen (ibid.).

Forbedringsanstalter og skolehjem ble et alternativ til fengselsstraff, men langt inn i forrige århundre ble søskenflokker splittet og flyttet uten at det var hjemlet i et lovverk, uten at det var fokus på kvalitetssikring av ny omsorgsbasis, eller tatt hensyn til barnas behov. Bakgrunnen for dette var at en hadde en grunnleggende tro på langvarige plasseringer borte fra familien, for å kunne lykkes med oppdragelsen av denne gruppen barn. Loven hadde ikke noen bestemmelse som ga foreldre og barn rett til samvær eller kontakt mens barnet var under offentlig omsorg (ibid.). De biologiske bånd mellom barn og foreldre ble altså ikke vektlagt. Institusjoner som ble etablert fikk raskt et dårlig omdømme. I barnevernet var det særlig skolehjemmene, etterkommerne av de eldre oppdragelsesanstaltene og forløperne for

spesialskolene som kom i et dårlig lys (St.meld.40). At skolehjemmene fikk dårlig omdømme kan henge sammen med at en tro på oppdragelse gjennom disiplinering og tvang preget loven. Barnehjemmene ble også offer for det dårlige omdømmet skolehjemmene fikk og i etterkrigstiden ble antallet barnevernsinstitusjoner sterkt redusert (ibid.).

1953-loven ble en lov med et bredere tiltaksspekter enn vergerådsloven. Med denne loven ble barnevernet etablert i Norge. Forebyggende tiltak, råd, veiledning og behandling kom som resultat av at nye fagområde som psykologi, pedagogikk og barnepsykiatri satte fokus på alternative måter å møte problemene på enn å flytte barna fra hjemmet. Dermed kunne plassering av barn utenfor hjemmet benyttes som siste utvei, etter at tiltak i hjemmet var forsøkt under tilsyn av barnevernsnemndene, som den gangen representerte dagens fylkesnemnder (ibid.).

Synet på de emosjonelle båndene mellom foreldre og barn hadde utviklet seg. En kan se en økt bevissthet om risikoen ved brudd og en ønsker i større grad å unngå at barnet må flyttes ut av hjemmet. Det *biologiske prinsipp* som vil bli nærmere omtalt i kapittel 2, er fortsatt ikke et prinsipp i loven når det gjelder omsorgsovertakelse og flytting av barn ut av hjemmet. Vi ser at vergerådsloven videreføres på dette området, ingen bestemmelse i loven gav foreldre og barn rett til samvær eller kontakt mens barnet var under omsorg av barnevernet. Prinsippet om *barnets beste* ble imidlertid innført med 1953-loven. Barn over 12 år skal fra nå av høres i egen sak, men eksperten, det vil si fagfolket, var fortsatt sentrale i å definere barnets behov og barnets problem (St.meld.40). Prinsippet om barnets beste er også nærmere omtalt i kapittel 2. Troen på diagnostisering og behandling preger den nye loven.

Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 trådte i kraft i 1993 og er Norges tredje barnevernlov. Loven ses på som en videreføring av 1953-loven, men den går lengre i å legge vekt både på forebygging og barns rettigheter. Forebygging i form av hjelpetiltak kan settes i verk overfor det enkelte barnet på et mye tidligere tidspunkt. Det er ikke lenger et ensidig fokus på familien som kilde til problemene. Nye oppvekstforhold har etablert seg og en vet at risikofaktorer for barn og ungdom forekommer på alle oppvekstarenaer (St.meld.40). Også saksbehandlingsreglene ble endret med den nye loven, blant annet ble fylkesnemndene for sosiale saker opprettet som beslutningsorgan og erstattet da de kommunale barnevernsnemndene. Loven av 1992 er nå i større grad preget av rettigheter for barn. Behovet for å ivareta barn som utfordrer loven gjennom sin adferd og som har behov for tiltak, var fortsatt tilstede i 1992 (ibid.). Behandling gjennom tvang ble gjeninnført i form av tvangsbehandling i institusjon av ungdom som har alvorlige atferdsvansker (Bv.l. §4-24).

De to første lovene ble til i en tidsepoke preget av et positivistisk vitenskapssyn. Ny kunnskap om kultur og tilhørighet, betydningen av familie og nettverk samt behov for brukermedvirkning vokste fram i løpet av 1990-tallet (Holtan, 2002). Den profesjonelle kunnskapen viste seg å ha begrensninger og barn i offentlig omsorg fikk ikke nødvendigvis en stabil og optimal omsorgssituasjon. I årene etter den siste barnevernloven trådte i kraft er det tilkommet teorier som plasserer seg i en positivistisk tradisjon, og teorier som plasserer seg i en postmodernistisk tradisjon (St.meld.40). Et eksempel på teorier med plassering i den positivistiske tradisjonen er John Bowlbys (1969) tilknytningsteori som har fått stadig bredere aksept og utbredelse (Halvorsen, 2018). Tilknytningsteori og tilknytningens betydning har i stor grad preget fosterhjemsarbeidet og forståelsen av barn i de seneste tiårene.

Empowerment og brukermedvirkning er eksempler på nye tilnærminger med en plassering i postmodernistisk tradisjon. I første omgang fikk denne tilnærmingen betydning for økt bruk av slektsfosterhjem i minoritetsbefolkningene, eksempelvis på New Zealand og i USA. Økt bruk av slekt som fosterhjem i USA begrunnes imidlertid også i økonomi og stor mangel på fosterhjem (Holtan, 2006). Til tross for nye tilnærminger er ekspertene fortsatt sentrale og nye metoder har gjerne et behandlende preg, med endring som målsetting.

En generell skepsis har vært knyttet til slektsfosterhjem i industrialiserte vestlige land. Denne holdningen utviklet seg ifølge Holtan (2006) fra 70-tallet og utover 1980-tallet som følge av profesjonaliseringen og vekst i velferdsstatens yrkesgrupper. I psykologens verktøykasse hentet barnevernsansatte teorier om at uegnete foreldre igjen var oppdratt av uegnete foreldre, den såkalte sosiale arven. Til tross for at foreldre fortsatt hadde et foreldreansvar, la barnevernet vekt på uavhengighet mellom fosterforeldre og barnets foreldre i den tro at fosterforeldrene på denne måten kunne beskytte barna. Det har bidratt til at barnevernet har søkt etter nøytrale fosterhjem (ibid.).

Barn og unges mulighet til å flytte innad i egen slekt og nettverk ble fastsatt i forskrift om fosterhjem i 2003, på bakgrunn av nyere orienteringer som viste at fosterhjem i slekt og nettverk kan være til barnets beste. Det forelå lite forskning om slektsfosterhjem på denne tiden, men teori og ideer om kulturtilhørighet, familie og nettverkets betydning og ikke minst brukermedvirkning hadde som nevnt vært sentralt i tiåret før (Holtan, 2006). Dette anses som et viktig skille i norsk lovgivning angående barn og unge som må flytte fra hjemmet sitt. Fram til da hadde ikke slekt og nettverk en høy status som fosterhjem, og fikk ofte mindre opplæring, lite oppfølging og veiledning og lavere eller ingen økonomisk kompensasjon og godtgjøring (Holtan, 2002).

At slekt og nettverksfosterhjem tidligere ikke ble ansett som en ressurs ved utarbeidelsen av loven, kan ha bidratt til negative oppfatninger som gjenspeiler seg i praksis. Den nye orienteringen har medført at slekt og nettverk nå ses som ressurser i valg av fosterhjem og skal alltid vurderes og om mulig prioriteres. I dag 14 år etter at ny forskrift om fosterhjem trådte i kraft, blir denne plikten ytterligere presisert, noe utdypet og tatt inn i selve lovteksten. I barnevernloven § 4-22 tredje ledd fremgår det at barneverntjenesten alltid skal vurdere om noen i barnets familie eller nettverk kan velges som fosterhjem. Barneverntjenesten skal ved slike vurderinger legge til rette for bruk av verktøy og metoder for nettverksinvolvering, dersom det er hensiktsmessig.¹

Prinsipper og rettigheter og rot i verktøykassen

Stortinget fattet i april i år vedtak om endringer i barnevernloven jf. Prop. 169 L (2016-2017) og Innst. 151 L (2017-2018). Lovendringene er i hovedsak oppfølging av Barnevernslovutvalgets utredning NOU 2016: 16 Ny barnevernslov - Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse (BLD, 2016). Og med det ble barnevernloven en rettighetslov, gjeldende fra 1. juli 2018. Det fremkommer i lovens § 1-5 at barn har rett til nødvendige tiltak etter loven når vilkårene for tiltaket er oppfylt.² I beskrivelsen av formålet med loven jf. § 1-1 er begrepene trygghet, kjærlighet og forståelse nylig tatt inn i lovteksten og noe alle barn og unge skal møtes med:

«Loven skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Loven skal bidra til at barn og unge møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse og at alle barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår.»

Prinsipper

FNs barnekonvensjon ble som omtalt på side 5 innlemmet som en del av den norske lovgivningen i 2003. Flere av prinsippene i barnevernloven finner vi igjen der. *Legalitetsprinsippet* er viktig rettsprinsipp i alt barnevernsarbeid og definerer at alle beslutninger og alle tiltak i barnevernet skal være hjemlet i lov. Videre har tre prinsipper gjennom historien dannet utgangspunktet for barnevernets arbeid; *barnets beste, det*

¹ Endres ved lov 16 juni 2017 nr. 46 (ikr. fra den tid Kongen bestemmer) som endret ved lov 20 apr 2018 nr. 5.

² Tilføyd ved lov 20 apr 2018 nr. 5 (ikr. 1 juli 2018 iflg. res. 8 juni 2018 nr. 839)

biologiske prinsipp og det *mildeste inngreps prinsipp*. I tillegg er *barnets medvirkning* blitt et viktig fjerde prinsipp i loven og har en avgjørende betydning for å sikre nettopp barnets beste.

Hensynet til barnets beste er et overordnet prinsipp i norsk barnevernrett. Prinsippet fremhever barnet som den sentrale i vurderingen og løsningen som skal velges er den som best tjener barnets interesser i den aktuelle sammenhengen. Prinsippet om barnets beste er hjemlet i barnevernloven og prinsippet er det mest sentrale begrepet i barnekonvensjon artikkel 3 nr.1 og i 2014 ble prinsippet om barnets beste tatt inn i §104 i den Norske Grunnloven.³ Barnets beste er altså et anerkjent rettsprinsipp både nasjonalt og internasjonal (NOU 2016:16).

Det biologiske prinsipp viser til egenverdien det har for barn å vokse opp hos sine biologiske foreldre. Dette prinsippet er ikke uttalt i loven, men det er enighet om at prinsippet ligger til grunn for loven. Det biologiske prinsippet har betydning ved tolkning av loven når man skal vurdere om det er adgang til å fatte vedtak. Man ønsker ikke å bryte det biologiske og følelsesmessige båndet mellom foreldre og barn, dersom det er mulig å opprettholde omsorg eller kontakten mellom dem. For eksempel ser vi det ved at hjelpetiltak jfr. § 4-4 først skal prøves i hjemmet, som også er et eksempel på det mildeste inngreps prinsipp (ibid.).

Rettigheter

Barn og unges rett til medvirkning har vært fremtredende siden FNs barnekonvensjon av 1989 ble innlemmet i norsk rett i 2003 (Strandbu, 2007). Grensen for barns rett til deltakelse ble samtidig senket fra 12 år til 7 år, både i barnelov, barnevernlov og i adopsjonslov. I 2014 ble retten til medvirkning styrket da barn og unge fikk rett til egen tillitsperson i egen barnevernssak gjennom forskrift om medvirkning og tillitsperson kap.2 §5, kap.3 § 9. Barns rett til medvirkning styrkes nå ytterligere som følge av nye lovendringer som det fremgår av barnevernloven § 1-6 som nå lyder slik:⁴

«Alle barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, har rett til å medvirke i alle forhold som vedrører barnet etter denne loven. Barnet skal få tilstrekkelig og tilpasset informasjon og har rett til fritt å gi uttrykk for sine synspunkter. Barnet skal bli lyttet til, og barnets synspunkter skal vektlegges i samsvar med barnets alder og modenhet. Barn som barnevernet har overtatt omsorgen for, kan gis anledning til å ha med seg en person barnet har særlig tillit til. Departementet kan i forskrift gi nærmere regler om medvirkning og om tillitspersonens oppgaver og funksjon.»

³ «Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.»

⁴ ⁴ Tilføyd ved lov 20 apr 2018 nr. 5 (ikr. 1 juli 2018 iflg. res. 8 juni 2018 nr. 839).

Rot i verktøykassa

Prinsippet om barnets beste og det biologiske prinsipp har vært oppe til debatt blant sentrale fagpersoner knyttet til barnevernsfeltet ved flere anledninger de senere årene, og debattene viser ulike syn. Mange har vært av den oppfatning at familiens betydning for barns utvikling tillegges for stor vekt, og at dette går på bekostning av behov for emosjonell stabilitet hos barn, og hensynet til barnets beste (Bunkholdt, 2017; Horverak, Omre, og Schjelderup, 2001).

Bedre beskyttelse av barns utvikling (NOU 2012:5) er en utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet. Ekspertutvalget anbefaler blant annet å innføre et nytt prinsipp kalt *utviklingsstøttende tilknytning*. Prinsippet skal ha en overordnet posisjon foran biologiske bånd i saker der samspillet, tilknytnings- og relasjonskvaliteten er skadelig for barnet. Ekspertutvalget redegjorde for forskning som viser at samspill mellom barn og omsorgspersonene er så avgjørende for barnets utvikling og fungering at det må tillegges avgjørende vekt i beslutninger både om hvor barnet skal bo, om samvær og om tilbakeføringer i barnevernssaker (BLD,2012; Kvaran, 2015). Ekspertutvalget mente i 2012 at de hadde gode argumenter for at det i vurderingen av barnets beste måtte legges avgjørende vekt på kvaliteten på relasjonen mellom foreldre og barn.

I Prop.106 L Endringer i barnevernloven (2012-13) (BLD 2013) fremkommer det at BLD med bakgrunn i forslagene fra ekspertutvalget (NOU 2012:5) foreslår at det overordnede prinsippet om barnets beste fortsatt skal være grunnregelen for barnevernet og at *utviklingsstøttende tilknytning* blir et femte prinsipp som skal ha en overordnet posisjon foran biologiske bånd i saker der samspillet, tilknytnings- og relasjonskvaliteten er skadelig for barnet. (ibid.).

I NOU 2016:16 Ny barnevernlov - *sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse* (BLD 2016) svekkes den overordnede posisjonen utviklingsstøttende tilknytning hadde fått foran biologiske bånd som beskrevet ovenfor. I lovutvalgets forslag til hva barnevernet skal legge vekt på i vurderingen av barnets beste gis det ingen føringer på at noen hensyn har forrang framfor andre.⁵ Ulike syn preger denne debatten, som er i en stadig bevegelse, og barnevernsansatte skal forholde seg til det hver dag (ibid.). Vigdis Bunkholdt (2017) var en av medlemmene i ekspertutvalget i NOU 2012:5. I en artikkel i tidsskriftet Norges barnevern drøfter Bunkholdt prinsippene i loven. Hun understreker et behov for presise arbeidsredskaper som hun mener skal konkretisere, fordi de skal fungere styrende til både hva vi ser og hva vi tolker, og hvordan vi tenker og handler. Hun sier at de skal være gode

⁵ Barnets eget synspunkt er sentralt og det gis forslag til identitet, etnisk tilhørighet, sårbarhet og beskyttelsesbehov

ledetråder, ha teoretisk forankring, være underbygget av forskning og helst også praksiserfaring. Lovforslagene er på ny høring og er forventet lagt fram i løpet 2019.

Barneverntjenesten: administrering av en hjelperolle og en kontrollørrolle

Kommunene har en viss frihet med hensyn til hvordan de ønsker å organisere barnevernet, men barnevernloven gir noen rammer for hvordan barnevernet skal være organisert.

Kommunene er pliktige til å ha en administrasjon. Administrasjonen har ansvar for det daglige barnevernsarbeidet i kommunen og må ha en leder. Det er for øvrig ingen krav i barnevernloven om at lederen skal inneha noen bestemt faglig kompetanse (jf. bvl. § 2-1 (4)).

I henhold til forsvarlighetsprinsippet i loven stilles det krav til at barnevernets tjenester og tiltak skal være forsvarlig, og forsvarlighetsbegrepet må her ses i lys av formålet med barnevernloven (jf. bvl. § 1-4). For at barnevernet skal kunne arbeide forsvarlig, må de ansatte ha nødvendige kunnskaper. Men loven stiller ikke krav til kvalifikasjonene til de ansatte i barneverntjenesten. Kommunen har imidlertid ansvaret for nødvendig opplæring av barneverntjenestens personell (jf. bvl. § 2-1 syvende ledd). Det skal sikre at de ansatte i barnevernet er tilstrekkelig kvalifisert.

I arbeidet med ny barnevernreform ønsker departementet blant annet øke bruken av slekt og nettverk, øke samarbeidet mellom tjenestene og gi kommunene større ansvar og valgfrihet. Som et ledd i dette legges det nå fram en kompetansestrategi for det kommunale barnevernet for perioden 2018-2024 (BLD, 2017).

Hjelperollen i kommunalt barnevern

Det norske barnevernets fremste oppgave i dag er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid, som det fremgår av barnevernlovens formålsparagraf. Loven skal bidra til at barn og unge møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse og at alle barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår, jf. bvl. § 1-1 nylig endret gjeldende fra 1.juli 2018.

Barnevernlovens målsetting handler i stor grad om forebyggende hjelpetiltak. Som presentert på side11 fremkommer det av det biologiske prinsipp at en ikke ønsker å bryte det biologiske og følelsesmessige båndet mellom foreldre og barn, dersom det er mulig å opprettholde omsorg eller kontakten mellom dem.

Barnevernlovens bestemmelser gir adgang til å flytte barn ut av hjemmet både med og uten foreldrenes samtykke. Tilbakeføring av barn til foreldrene er en mulighet ved fosterhjems plasseringer, i mange fosterhjems plasseringer er dette et mål. Dette skiller

fosterhjemsordningen fra adopsjonsordningen. Imidlertid er mange fosterhjems plasseringer frivillige hjelpetiltak (§ 4-4.6 ledd). Frivillige omsorgsovertakelser er heller ikke uvanlig i norske barnevernssaker, det er mer uvanlig at dette får medieoppmerksomhet. Kommunen kan sette i verk hjelpetiltak (§ 4-4) fatte midlertidig vedtak i akutsituasjoner §§ 4-6, 4-8 jf. 4-9 og 4-25) og fremme sak om omsorgsovertakelse for fylkesnemnda (§7-10).

For flertallet som kommer i kontakt med barnevernet er det tilstrekkelig med hjelpetiltak i hjemmet. I 2016 mottok 54 620 barn og unge i alderen 0-22 hjelp fra barnevernet. Dette utgjør 4 % av befolkningen i denne aldergruppen. Av de 54 620 barn og unge mottok 60 % hjelpetiltak i hjemmet, det vil si 32 772 barn og unge. De resterende 40 % altså 21 848 barn og unge er flyttet utenfor hjemmet. Av disse 21 848 barn og unge hadde 8 % altså 1748 barn og unge opphold i barneverninstitusjon. 74 % som utgjør 16 168 barn og unge var i fosterhjem. 18 % altså 3933 barn og unge var i egen bolig med oppfølging. Av de 16 168 barn og unge som bodde i fosterhjem var rundt 26 prosent barn og unge i fosterhjem i slekt og nettverk (Bufdir.10.01.2018).

Kontrollrollen i kommunalt barnevern

Barneverntjenesten har myndighet til å gripe inn i en familie med tvang under gitte forhold. En del barn og unge i Norge trenger omsorg og beskyttelse i form av å bli flyttet til ny omsorgsbasis, fra en familiesituasjon som preges av omsorgssvikt. Omsorgssvikt viser til mangler i omsorgen og kan innebære alt fra understimulering og vanskjøtsel til avvising, psykisk og fysisk trakassering, grov vold, seksuelle overgrep eller andre forhold som setter barnets helse og utvikling i fare for å bli skadet.

Bakgrunnene for eller årsakene til omsorgssvikt i en familie varierer fra sak til sak og er på den måten langt fra ensartet. Foreldre kan være mer eller mindre beviste utøvere i omsorgssvikten overfor sine barn, andre kan være et offer for en situasjon som resulterer i omsorgssvikt. Det er når hjelpetiltak ikke er tilstrekkelig eller blir avvist at flytting av barnet mot foreldrenes vilje er aktuelt. Vedtak og tiltak skal være i samsvar med det som er til det beste for barnet.

Å flytte barnet ut av familien er en svært alvorlig inngripen og avgjøres ikke av kommunal barneverntjeneste. I 1993 ble Fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker opprettet, som et eget uavhengig statlig organ for å avgjøre tvangssaker og erstatter de tidligere barnevernsmendene i kommunene. Sakene bringes inn på initiativ fra kommunens barneverntjeneste eller foreldrene i en barnevernssak (§7-10). Fylkesnemndas vedtak kan bare overprøves av domstolen. (<https://www.fylkesnemndene.no/> 05.10.17). Barn og unge

flytter altså i fosterhjem for kortere eller for lengre tid, avhengig av den enkeltes behov og nøye vurderinger av situasjonen som barnet og familien er i.

Generelle krav til fosterforeldre

I forskrift om fosterhjem §3 stilles det generelle krav til fosterforeldre. Det stille krav om at fosterforeldre skal ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem.

Fosterforeldre må også ha en stabil livssituasjon, alminnelig god helse og gode samarbeidsevner. De må ha økonomi, bolig og sosialt nettverk som gir barn mulighet til livsutfoldelse. Og for å bli fosterforeldre må en ha god vandel og kunne legge frem tilfredsstillende politiattest, jf. barnevernloven § 6-10 tredje ledd.

Barn i fosterhjem har i tillegg til alminnelige omsorgsbehov opplevd tap i nære relasjoner og mange har erfaringer knyttet til en mangelfull omsorgssituasjon de har flyttet fra. Det krever at de nye omsorgspersonene er ekstra rustet til å møte barnets behov.

For slekt eller nettverkfosterhjem er det noen krav som kan fravikes. En etablert relasjon mellom barnet og de aktuelle omsorgspersonene er eksempel på hva som kan vurderes som viktig å heller prioritere. Et krav er at fosterforeldre har tid og overskudd til å ta seg av et fosterbarn og fosterforeldres alder bør av den grunn ikke være for høy. Alderskravet bør likevel ikke være et hinder for at besteforeldre kan være fosterforeldre for et barn. Motsatt er det heller ikke nødvendigvis et hinder for at unge voksne i gitte situasjoner kan være fosterhjem for ungdom (BLD 2004). I all hovedsak skal likevel alle fosterhjem vurderes på lik linje, og ivaretas gjennom oppfølging fra omsorgskommunen (barnets hjemkommune) så lenge barnets opphold i fosterhjemmet varer jf. §7 i forskrift om fosterhjem. Ifølge §8 i forskriften skal fosterhjems kommunen (kommunen der fosterhjemmet er) føre tilsyn med hvert enkelt barn i fosterhjem fra plasseringstidspunktet og frem til barnet fyller 18 år.

2. Stabilitet og kvalitet i fosterhjemsomsorg

Å søke å oppnå stabilitet og kvalitet i fosterhjemsopphold er et ansvar for alle parter i en barnevernssak, og et arbeid som nødvendigvis må starte i forarbeidet. Fortsatt opplever mange barn i norsk barnevern å flytte fra fosterhjem til fosterhjem. Backe-Hansen; Christiansen og Havik (2013) viser til Triseliotis (2002) som anslo at andelen utilsiktede flyttinger fra fosterhjem varierte mellom 20 og 50 prosent i løpet av de første to til fem årene. Disse dataene er knyttet til internasjonale studier. Holtan (2006) sier imidlertid at ikke alle flyttinger oppfattes som brudd, fordi hva barnet flytter fra og hva barnet flytter til, får betydning for opplevelsen av flyttingen. Betydningen av en flytting fra et fosterhjem kan for eksempel oppfattes helt annerledes for barnet enn hvordan den oppfattes av barnevernet eller foreldrene.

Vinnerljung (1996) gir en oppsummering om risiko for fosterbarns langsiktige utvikling ut fra en såkalt utviklingspsykopatologisk modell. I henhold til den kan individets utvikling og tilpasning best forstås som en kontinuerlig prosess, hvor risikofaktorer og beskyttende faktorer er i vedvarende samspill (NOU 2000:12). Vinnerljung viser blant annet til genetisk sårbarhet, tidligere erfaringer, sosial arv, fosterhjemsomsorgens midlertidighet og at fosterbarn ofte stiller med mangelfulle kvalifikasjoner for utdanning og yrkesliv. En kan på lignende måte se en rekke risiko- og beskyttelsesfaktorer i prosessene før, under og etter et fosterhjemsopphold i et vedvarende samspill.

I dette kapittel har jeg forsøkt å vise at viktige oppgaver i ulike faser kan endres fra å være beskyttelsesfaktorer for stabilitet og kvalitet i et fosterhjemsopphold, til å bli risikofaktorer når de forseres eller møtes av mangelfull administrasjon og ledelse, underdimensjonert arbeidsstab, ustabil arbeidskraft i form av gjennomtrekk i stillinger, manglende kompetanse og/eller for trange budsjett.

Behovet for en gjensidig vurderingsprosess

For å kunne gi potensielle fosterforeldre anledning til å vurdere seg selv og familien sin som mulig fosterhjem trenger de å bli forberedt på hva et fosterhjemsoppdrag innebærer⁶. En slik forberedelse skal gi familien god anledning til å reflektere over egne styrker og begrensninger i et oppdrag som fosterhjem. I løpet av prosessen skal de både ta stilling til om de kan og om de ønsker bli et fosterhjem, før en endelig beslutning tas. Prosessen inneholder i tillegg en viktig vurdering av de potensielle fosterforeldrene, samt en vurdering av familiens totale kapasitet.

⁶ Til fosterforeldre skal det velges personer som har særlig evne til å gi barn et trygt og godt hjem, og som kan løse oppfostringsoppgavene i samsvar med rammene for det bestemte fosteroppdraget jf. bv.l §§ 4-22 og 4-15

I tilfeller der barnet flytter til familien før en gjensidig vurderingsprosess er gjennomført er oppholdet å regne som midlertidig. Det kan noen ganger være både praktisk, nødvendig og riktig å starte prosessen på denne måten, spesielt i slekt og nettverks plasseringer. Det forutsetter at en gjennomfører en gjensidig vurderingsprosess selv om barnet pr. tiden bor i familien. Det må anses som brudd på forvaltningen av barnevernloven og forskrift om fosterhjem og en krenkelse av både barn og foreldres rettigheter å ikke gjøre det. I tillegg kan det medføre store omkostninger for medlemmene i en fosterfamilie å ikke gjennomføre en gjensidig vurderingsprosess.

Alle rekrutteringsinstanser enten det er kommunale barneverntjenester, Bufetat eller andre aktører, har plikt til å vurdere om hver enkelt potensiell fosterforelder fyller de generelle krav som stilles til fosterhjem. Det stilles som før nevnt krav om at fosterforeldre skal ha særlig evne, tid og overskudd til å gi barn et trygt og godt hjem. Dette er en vurdering av hver og en av de potensielle fosterforeldrenes omsorgsevne og deres vurdering av hele familiens totale kapasitet som fosterhjem. En slik vurdering krever nødvendigvis en prosessrelatert tilnærming og må inneholde nødvendig tid til samtaler og møter mellom partene og tid til refleksjon og endelig vurdering.

Med bakgrunn i barneverntjenestens kunnskap om det enkelte barnets særskilte behov, skal barnet flytte til trygge omsorgspersoner som kan møte disse behovene og gi barnet et trygt og godt hjem. Det fordrer at en har gjennomført en vurdering av hver og en av de potensielle fosterforeldrenes omsorgsevne og kompetanse, samt en vurdering av hele familiens totale kapasitet som fosterhjem.

Rekrutteringsprosessen i Bufetat og opplæringsprogrammet PRIDE

Fosterhjemstjenestene i Bufetat rekrutterer nøytrale fosterhjem ⁷ gjennom opplæringsprogrammet PRIDE.⁸ PRIDE er utviklet i USA og ble tatt i bruk i Norge i 1997. Hensikten med PRIDE-opplæringen er å forberede blivende fosterforeldre. Viktige tema i kurset er hvordan en som fosterforeldre skal møte barns behov for trygghet og gi barnet god omsorg. Hvordan hjelpe barn til å holde kontakt med egen familie er også et sentralt tema. Det samme gjelder hvordan en kan forstå sorgprosesser og å håndtere tap. Dette er tema som gir den enkelte deltakeren anledning til å reflektere over egne erfaringer. I rollen som

⁷ Bufetat har jf. § 2-3 i barnevernloven et ansvar for rekruttering og formidling av fosterhjem.

⁸ PRIDE er en forkortelse for Parents resources for information, development and education Programmet eies og administreres av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

fosterforeldre og fosterfamilie drøftes også hvordan det er å leve med forandringer i hverdagen, fordi å bli et fosterhjem vil medføre forandringer.

PRIDE-kurset innebærer en gjensidig vurderingsprosess, som på den ene siden skal klargjøre om den enkelte deltaker kan og ønsker å bli et fosterhjem. På den andre siden skal den klargjøre om den enkelte deltaker fyller de generelle krav som stilles til fosterforeldre jf. § 3 i fosterhjemsforskriften. Deltakerne rekrutteres ikke til et bestemt barn, men de aktuelle familiene blir på forhånd klargjort for oppdrag på sikt. Med det menes at deltakere som vurderes å fylle de generelle krav for fosterforeldre, kan tas i bruk som fosterhjem hvis eller når et bestemt barn er vurdert å ha behov som samsvarer med det den aktuelle familien kan tilby, og det formelt sett kan inngås en avtale mellom partene. PRIDE-prosessen skal ferdigstille blivende fosterforeldre og beskrive familien og det oppdrag de eventuelt kan påta seg. Deltakere som vurderes å fylle de generelle kravene for fosterforeldre er ikke et fosterhjem før en barneverntjeneste gjennom en egen godkjenningssprosess velger å godkjenne familien som fosterhjem for et aktuelt barn, jf. § 5 i forskrift om fosterhjem.

Slektsfosterhjem og nettverksfosterhjem

Slektsfosterhjem og nettverksfosterhjem engasjeres direkte av kommunal barneverntjeneste. For å kunne godkjenne et fosterhjem må barneverntjenesten ha undersøkt fosterhjemmet og funnet at fosterforeldrene fyller de generelle kravene etter § 3 i forskrift om fosterhjem og at plassering i fosterhjemmet er til det aktuelle barnets beste jf. § 4 første ledd jf. bv.l. § 4-1. Barneverntjenestene har på denne måten et behov og en plikt til å gjøre sine vurderinger av de potensielle fosterforeldrene. På samme vis har de potensielle fosterforeldrene behov for kunnskap om fosterhjemsordningen, barnets behov og hva det vil medføre for dem som familie å påta seg et oppdrag som fosterhjem. Erfaringsmessig bør denne prosessen gjennomføres i forkant av et fosterhjemsopphold, men i alle tilfeller før en definerer et fosterhjemsopphold som varig. Bufetat tilbyr i dag et PRIDE-kurs for fosterforeldre fra slekt og nettverk etter at familien er godkjent som fosterhjem og barnet bor i fosterhjemmet.

Slektsfosterforeldre i Holtans (2002) studie fortalte om et eget engasjement for å bli valgt som fosterhjem. I dag er slektsfosterhjem likestilt med nøytrale fosterhjem og Holtan (2006) sier at en offensiv politikk som etterspør private forpliktelser kan legge et press på oppgaver som nettverket selv ikke finner naturlig å påta seg. Hun fremhever at selv om en er i slekt, er det ikke automatikk i at båndene oppleves nære og tette og rommer forpliktelsen som et fosterhjemsoppgave innebærer. Økt bruk av slektsfosterhjem der fosterforeldre ikke

opplever et reelt valg eller at de passer til barnets personlighet og særlige behov, kan få betydning for den omsorgen fosterforeldrene skal gi barnet (ibid.).

Fosterhjem som passer til barnets personlighet og særskilte behov

Barneverntjenestens utredning av barnets behov er nødvendig for å kunne velge riktig tiltak til barnet, men også for å finne riktig fosterhjem. Fosterhjem som velges til et barn skal passe til barnets personlighet og særskilte behov. Ofte kalles dette en matchingsprosess. For å oppnå dette må en ha god kunnskap om de potensielle fosterforeldrene, fosterfamiliens øvrige medlemmer og det aktuelle barnets særskilte behov.

For å finne riktig fosterhjem til det enkelte barnet må både målsettingen og rammebetingelsene for fosterhjems plasseringen defineres. Det må for eksempel vurderes om barnets behov gir grunnlag for forsterkninger av rammene i fosterhjemmet. Et eksempel på forsterkninger er når barnet har ekstra behov for tilgjengelige voksne og en vurderer at en av fosterforeldrene må være oppdragstaker på heltid og dermed må frikjøpes fra sin jobb. Det er ikke alle fosterforeldre som har anledningen til å gå ut av jobben sin eller som har ønske om å gjøre det.

I godkjenningsprosessen er det viktig at fosterforeldre får kunnskap om det konkrete barnets fungering og tidligere omsorgserfaring. Dette vil gi dem en reel mulighet til å vurdere om de vil kunne møte barnets behov, og ikke minst gi dem en anledning til å forberede seg på hvordan de skal møte disse behovene. Å arbeide for å få finne fosterforeldre som passer til barnets personlighet og særskilte behov, det vil si fosterforeldre som både kan og som ønsker å møte disse behovene og er villige til å påta seg oppgaven som fosterhjem for barnet, er derfor en svært viktig oppgave. Barneverntjenesten skal også ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.⁹ I mangel på fosterhjem kan det være utfordrende å ivareta slike forhold.

Fosterhjemsavtalen

Barneverntjenesten i omsorgskommunen og fosterforeldrene skal jf. §5 i forskrift om fosterhjem inngå skriftlig avtale om barneverntjenestens og fosterforeldrenes forpliktelser. Avtalen skal om mulig inngås før barnet plasseres i fosterhjemmet. Barneverntjenesten og

⁹ Det følger av fosterhjemsforskriften § 4 første ledd at ved valg av fosterhjem til det enkelte barn skal barneverntjenesten legge avgjørende vekt på hensynet til barnets beste, jf. barnevernloven § 4- 1. Barneverntjenesten må vurdere om fosterforeldrene har de nødvendige forutsetninger for å ivareta det enkelte barns særlige behov, blant annet sett i lys av barnets egenart, formålet med plasseringen, plasseringens forventede varighet og barnets behov for samvær og annen kontakt med familie. Barneverntjenesten skal ta tilbørlig hensyn til barnets etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunn.

fosterforeldrene skal gjennomgå avtalen minimum en gang i året og foreta eventuelle endringer. Rammevilkårene for et fosterhjemsoppdrag må nødvendigvis samsvare med det som det aktuelle fosterhjemmet kan tilby. Det innebærer at en forbereder og involverer fosterforeldrene på målsettingen og rammer for fosterhjemsoppdraget og behov hos barnet, før en skriver en fosterhjemsavtale. I tillegg må eventuelle behov for forsterkningstiltak fremkomme i fosterhjemsavtalen, en avtale som nødvendigvis må avtales før barnet flytter i fosterhjemmet.¹⁰

Oppfølging og veiledning

Barneverntjenesten har et løpende og helhetlig ansvar for oppfølgingen av barnet etter omsorgsovertakelser jf. bv.l. § 4-16. En del av dette ansvaret er å følge utviklingen til barnet og foreldrene. I tillegg skal barneverntjenesten vurdere om det er nødvendig med endringer eller ytterligere tiltak for barnet, legge til rette for samvær med søsken der hensynet til barnet ikke taler imot det og kontakte foreldrene med tilbud om veiledning og oppfølging kort tid etter omsorgsovertakelsen. Som en del av oppfølgingen skal barneverntjenesten formidle kontakt med øvrige hjelpeinstanser hvis foreldrene ønsker det. Barneverntjenesten skal legge til rette for at foreldrene kan få tilbake omsorgen for barnet, jf. § 4-21 dersom hensynet til barnet ikke taler mot det.¹¹ Betydningen av at det gis nødvendig veiledning til fosterforeldre, ut fra individuelle behov underveis i et fosterhjemsopphold er også stor. Dette er et behov som stadig flere fosterforeldre gir uttrykk for.

Etterpåk

Det er i dag tilbud om ettervern i form av hjelpetiltak for barn som har bodd i fosterhjem fram til de er blitt 18 år. Slik ordningen fungerer i dag må kommunen begrunne opphør av tiltak eller et avslag om ettervern, som kan innvilges fram til 23 års alder jf. bvl. §1-3. Landsforeningen for barnevernsbarn er en sentral aktør som løfter fram behovet å få lovfestet oppfølging i form av et godt ettervern.

I dette kapittel har jeg ønsket å få fram viktige oppgaver før- underveis og etter et avsluttet fosterhjemsopphold. Dette er oppgaver som vil bidra til stabilitet og kvalitet i fosterhjemsopphold, men som lett blir risikofaktorer som aktiveres hvis oppgavene ikke gjennomføres.

¹⁰ Fosterhjemsavtalen er utarbeidet av BLD (Barne- og likestillingsdepartementet) i samarbeid med KS (Kommunenes Interesse- og arbeidsgiverorganisasjon) og Norsk Fosterhjemsforening.

¹¹ Endret ved lover 17 juni 2005 nr. 65 (ikr. 1 jan 2006 iflg. res. 17 juni 2005 nr. 614), 21 juni 2013 nr. 63 (ikr. 1 jan 2014 iflg. res. 13 des 2013 nr. 1516), 20 apr 2018 nr. 5 (ikr. 1 juli 2018 iflg. res. 8 juni 2018 nr. 839).

3. Empowerment, familieråd og forskning på fosterhjem i slekt

Familieråd er en arbeidsmetode som klarest kan knyttes til empowerment i sosialt arbeid (Slettebø, 2000; Horverak, 2006). Familieråd er en beslutningsmetode som er blitt implementert i kommunene gjennom nasjonale prosjekter siden 2007. Denne arbeidsmodellen er et eksempel på en økt vektlegging av brukernes egne perspektiver. Det er i dag tydelige politiske føringer på å bruke familieråd ved søk etter fosterhjem i slekt og nettverk. Jeg skal derfor i dette kapittel presentere familieråd som beslutningsmetode i barnevernet, men først vil jeg introdusere empowerment og noen enkeltpersoner som har fått stor betydning for utviklingen av empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. Her hjemme ble begrepet empowerment fremtredende i sosialfaglig arbeid først utover 1990-tallet.

Paulo Freire og Barbara Solomon

Det er interessant å følge empowerment i sosialt arbeid helt tilbake til den brasilianske pedagogen Paulo Freire som ble født i 1921. Etter militærkuppet i Brasil i 1964 ble landet et militærdiktatur fram til 1985. Freire var på denne tiden utdannet pedagog og politisk engasjert og erklært marxist. Han oppmuntret ikke til voldelig revolusjon, men til en fredelig samfunnsomveltning. Tidlig i denne perioden skrev han boken *De undertryktes pedagogikk* (Halvorsen, 2017).

Ifølge Freire er det undertrykkerne i samfunnet som har makten til å opprettholde sosial ulikhet. I sitt arbeid kom Freire fram til at det er nødvendig å bevisstgjøre de undertrykte i samfunnet, dette vil igjen drive fram krav om menneskeverdige forhold og samfunnsendringer (Slettebø, 2000; Askheim, 2012; Halvorsen, 2017). Han beskriver en tilnærming til undervisning og oppdragelse, hvor innsikt er hovedsaken og hvor en undervisning som gir elevenes mulighet til å påvirke egne livsforhold blir viktig. Freire ble en foregangsmann for frigjørende undervisning (Halvorsen, 2017). Freire er også kjent for sine bidrag innen sosialt arbeid. Empowerment som ideologi kan sies å bygge videre på hans tanker om kritisk dialog, bevisstgjøring og pedagogisk opplæring (Slettebø, 2000).

Den amerikanske sosialarbeideren og professoren Barbara Solomons forståelse av sosialt arbeid er klart forbundet med Freire og hans arbeid med å definere makten i samfunnet, men Solomon har et særlig fokus på rasismen i samfunnet, og spesielt diskriminering av den afro-amerikanske befolkningen i USA. På 70-tallet kjempet amerikanske sosialarbeidere mot fattigdom og arbeidet for sosiale rettigheter. De var også begynt å identifisere en form for institusjonell rasisme uttrykt overfor den svarte befolkningen (Solomon 1976). Med det menes at den nedvurderingen som den afro-amerikanske

befolkningen hadde vært utsatt for fra storsamfunnet, kom til uttrykk gjennom en diskriminerende praksis også i de store sosiale institusjonene og gjennom selve språket. Den identifiserte kollektivet som underordnet og ubetydelig eller gjennom andre begreper som angriper selvfølelsen og selvtilliten til medlemmene i disse gruppene. Selv på individnivå blir slike nedvurderinger basert på det individuelle medlemskapet den enkelte har til et stigmatisert kollektiv. Solomon (1976) sier at konsekvensene for de som utsettes for dette er en overdreven følelse av maktesløshet som hindrer individet i å nå sine egne mål. For disse vil nedvurderingen bringe med seg opplevelsen av vanære, ydmykelse og skam. Familieforhold eller sterke, sammenhengende grupperelasjoner er eksempler på hva som kan gi beskyttelse mot en slik nedvurderinger fra storsamfunnet (ibid.). Makt gir på den andre siden positive verdsettelse i form av ære, berømmelse og stolthet. Disse positive verdsettelsene som er etablert av de som har makt, er altså nøyaktig motsatt av hva de maktesløse opplever, særlig de som tilhører minoritetsgrupper, eller etniske grupper.

Solomon argumenterer for empowerment i sosialt arbeid og mener sosialarbeideren skal bidra gjennom å engasjere seg i et sett med aktiviteter med klienten. Aktivitetene skal ha til hensikt å redusere maktesløsheten som følge av den enkeltes opplevelse av diskriminering, fordi klienten tilhører et stigmatisert kollektiv. Aktivitetene er altså spesielt rettet mot å motvirke nedvurderingene (Solomon, 1976). Solomon fremholder at den makten sosialarbeideren innehar i sin yrkesutøvelse både kan gi rike muligheter og alvorlig risiko. Mulighetene ligger i anledningen til å koble den økende kunnskapen om makt i samfunnet, til spesifikke strategier for å oppnå endringer i livet til tradisjonelt maktesløse mennesker. Å ikke gjøre det gir alvorlig risiko for at hjelperen opprettholder status quo (ibid.).

Empowerment i norsk sosialfaglig arbeid

Empowerment som en motmakt mot undertrykking og marginalisering har som omtalt i presentasjonen av Freire og Solomon et grunnleggende utgangspunkt i den enkeltes posisjon i samfunnsstrukturen. Denne posisjonen er bestemmende for graden av makt og kontroll og eventuelt graden av avmakt. Den er et resultat av menneskeskapt historiske prosesser og kan derfor endres. Freire (1974) ønsket å skape bevissthet hos den enkelte om disse forholdene og gi dem kunnskap om økonomiske, politiske og sosiale motsetningsforhold. Solomon (1976) så at mulighetene lå i anledningen til å koble den økende kunnskapen om makt i samfunnet, til spesifikke strategier for å oppnå endringer i livet til mennesker som opplever undertrykking og marginalisering.

I empowerment litteraturen beskrives et skille mellom empowerment som etablering av motmakt på den ene siden og individorienterte empowerment-tilnærminger som har etablert seg på den andre siden. Empowerment som etablering av motmakt handler som sagt om hvordan samfunnsmessige forhold innvirker på individer og gruppers livssituasjon. I sosialt arbeid har den individorienterte terapeutisk posisjonen fått en dominerende plass. Dette til tross for at det er sosiale forhold, altså forhold som henger sammen med samfunnet de fremkommer i som sosialarbeideren skal forholde seg til. De samfunnsmessige utviklingstrekkene knyttes da i begrenset grad til utviklingen av sosiale problemer (Askheim, 2012).

Askheim (2012) viser til Adams (2008) som introduserer *selv-empowerment* som startpunktet for all empowerment -arbeid. Med det menes at en alltid starter empowerment-arbeid med tilnærminger som har en målsetting om å styrke individer- og gruppers selvfølelse, selvtillit, kunnskaper og ferdigheter og på den måten styrker individet- og gruppene og får fram ressurser. Adams (2008) hevdet at selv-empowerment alltid vil være det sentrale stedet empowerment-arbeidet starter, men at en likevel må ha en bredere tilnærming og at den ikke kan ses isolert fra politikk og maktforhold. Adams viser her til at om en arbeider bare på et nivå og adskiller det fra andre, innebærer det at empowerment-arbeidet først og fremst får en symbolsk funksjon og i verste fall kan betraktes som fåfengt arbeid (ibid.).

Et empowerment-perspektiv i barnevernet innebærer en myndiggjøring og anerkjennelse av familien som ressurs. Den utfordrer samtidig ekspert rollen i barnevernet og bidrar til at behovet for medvirkning settes i fokus. Ifølge Braye (2000) inneholder individorienterte tilnærminger til empowerment en reduksjonisme. Med det menes at analyser av prosesser som skaper makt og avmakt blir manglende når en ikke griper fatt i de kollektive og politiske dimensjonene ved empowerment-begrepet (Askheim, 2012). Det er gjerne ikke så vanskelig å identifisere makt i asymmetriske relasjoner, som vi finner mellom tjenesteyter og tjenestebroker i sosialfaglig arbeid. Likevel er ofte hverken tjenesteyter eller tjenestebroker bevisste den makten som utøves i den konkrete situasjonen. Tjenester innen barnevern og sosialt arbeid skal ivareta innbyggere i samfunnet som har et hjelpebehov, på samme tid som offentlig kontroll av barns livsvilkår er en del av oppgaven.

Empowerment som motmakt i barnevernet forutsetter at ansatte i tjenestene involverer seg i rammene arbeidet skal utføres innenfor, både på individ- og systemnivå (Askheim, 2012). Med det menes at ansatte for eksempel skal orientere brukere om systemets begrensinger, når disse er til hinder for deres behov for hjelp, heller enn å tilby former for

hjelp som brukeren kanskje ikke har behov for. Å varsle oppover i et system om mangler i tjenestetilbudet er å engasjere seg på systemnivå, når det er behov for det. Tydelige systemer vil også bidra til å fremme klare forventninger til den enkelte ansatte

Familieråd

Familieråd er en beslutningsmetode i barnevernet som har en viss sammenheng med slekt og nettverkplasseringer, men modellen er ingen forutsetning for å gjøre kartlegging om noen i familie eller nettverk kan velges som fosterhjem. Som nevnt er familieråd en arbeidsmetode som klarest kan knyttes til empowerment i sosialt arbeid (Slettebø, 2000; Horverak, 2006).

Familieråd representerer en arbeidsmetode i barnevernet hvor en ønsker å gå bort fra et problemfokus og over til å ha tro og tillit til familiens og nettverkets styrke og ressurser og legger derfor til rette for å mobilisere dette. Modellen beskrives som et møte der familien tar viktige beslutninger når situasjonen til et barn er vanskelig, og som kan være en god måte å finne løsninger på når et barn trenger hjelp. Også forslag til gode samværsordninger for barnet, familien og nettverket kan bli et resultat av et familieråd (Bufdir. 19.10. 2018).

Leder av barneverntjenesten i Kongsberg kommune sier familieråd er en krevende men viktig prosess for å finne fram til barnets beste. Innføringen av familieråd som arbeidsmodell og et sterkt fokus på helhetlig tenkning i Kongsberg barneverntjeneste har medført en reduksjon av akutt plasseringer med 90 prosent (Bufdir. 11.11.2018).

Opprinnelig ble familieråd som beslutningsmetode utviklet på New Zealand på slutten av 80-tallet. Maoriene som er urbefolkningen på New Zealand hadde over flere tiår opplevd at mange av barna deres ble flyttet fra hjemmet av barnevernet, uten at familienettverket ble involvert og vurdert som et alternativ. Lederne i Maorikulturen rettet kritikk mot en eksperttilnærming til sosiale problemer som de opplevde var inspirert av europeisk tenkning. Maoriene ble lyttet til og det ble obligatorisk å benytte familieråd som beslutningsmetode i alvorlige barnevernssaker og i saker som omhandler ungdomskriminalitet på New Zealand (Slettebø, 2000; Horverak, 2006; Holtan, 2006; Strandbu, 2007).

Familierådsmodellen ble altså opprinnelig utviklet etter et opprør nedenfra og representerer en empowerment-tilnærming som er klart forbundet med Freire og Solomons arbeid. I Norge kom ikke familierådsmodellen inn i barnevernet som en følge av protester nedenfra, men som en ønsket implementering ovenfra, det vil si fra departementsnivå. I 2007 besluttet Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) at familieråd som alternativ beslutningsmetode i barnevernet skulle implementeres i kommunene over hele landet. Det

statlige Bufetat fikk tildelt oppgaven og ansvaret for å implementere og kvalitetssikre familieråd i alle landets kommuner av Barne-, - ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Gjennomføringen av et familieråd er knyttet til noen sentrale prinsipper som først og fremst handler om barnets egen medvirkning. Å vektlegge barnets rett til å bli hørt og å uttale seg om beslutninger som vedrører dem, skal i varetas ved at det velges en støtteperson for barnet, fra barnets eget nettverk. Videre omhandler prinsippene at den utvidete familie blir invitert til familieråd. Familien får bistand av en nøytral koordinator til å planlegge og gjennomfører familierådet. I andre del av familierådet drøfter den utvidete familien saken, uten at de profesjonelle er til stede. Familiens drøftinger skal munne ut i en handlingsplan (ibid.).

Familieråd er en beslutningsmetode som kan benyttes i alle faser i en barnevernssak. Det er i dag tydelige politiske føringer på å bruke familieråd i rekruttering av slekt og nettverksfosterhjem, men dette er en anbefaling og ikke et krav. Det er også viktig å understreke at deltakelse i familieråd er frivillig og en metode som etter en konkret individuell vurdering tilbys barn og foreldre, og som ikke kan gjennomføres uten deres samtykke. Bufetat har imidlertid fått et insentiv for å øke bruken av slekt og nettverk som fosterhjem. Det gjøres gjennom å gi refusjon for kommunens utgifter ved gjennomføring av familieråd i de tilfeller der familieråd har en målsetting om å kartlegge mulighet for å velge fosterhjem i slekt eller nettverk.

To norske doktoravhandlinger omhandler familieråd. Astrid Strandbu forsvarte sin doktoravhandling i 2007, og har sitt fokus på barns deltakelse i beslutninger. Strandbu finner ikke at barnets alder og modenhet er det som er mest avgjørende for barns deltakelse i et familieråd. Hun vektlegger forberedelsene og rammene de voksne legger for at barn skal kunne delta og være sentrale i et familieråd. Strandbu har utarbeidet en modell for faglig tilrettelegging av barns deltakelse, som er blitt inkorporert i den norske modellen (Strandbu, 2007). Sveinung Horverak forsvarte sin doktoravhandling i 2006, og har sitt fokus på ungdommenes opplevelser ved å delta i familieråd. Ifølge hans studie har familieråd en terapeutisk effekt, og kan forstås som et overgangsrituale, som skaper grunnlag for positiv endring i familien. Horverak ser på familierådets handlingsplan som mindre viktig. Han anbefaler at prosessen i familieråd fremheves (Horverak, 2006).

Forskning på fosterhjem i slekt

Barn og foreldres nettverk har fått lite oppmerksomhet i de svarene jeg har fått i min undersøkelse. Nettverk som fosterhjem er lite behandlet både i litteraturen og i forskning

sammenlignet med forskning på fosterhjem i slekt. Av den grunn omtales bare forskning på fosterhjem i slekt i dette avsnittet. Likefullt er det lovpålagt å kartlegge og vurdere om familier i nettverket kan velges som fosterhjem.

Etter at slektsfosterhjem ble likestilt med nøytrale fosterhjem er de i realiteten nå underlagt den samme offentlige regulering og kontroll. Thørnblad og Holtan (2011) viser til Cheal (2008) som sier at dette innebærer både økt offentlig kontroll med familien og bruk av familien som løsning på sosiale problemer. Mens Leira (2004) beskriver at en også kan se den nye orienteringen som en tilbakeføring av ansvar for barns oppvekst til storfamilien, i tråd med gamle tradisjoner (ibid.).

En forløpsstudie om barn og unge i fosterhjem med tittelen *Utfall og opplevelser av fosterhjemstiltak* er et doktorgradsprosjekt som har vært gjennomført i regi av RKBUNord¹² (tidligere RBU) siden 1998 med planlagt varighet til 2018. Forskningsprosjektet har resultert i tre doktorgrader i sosiologi; Amy Holtans studie *Barndom i fosterhjem i egen slekt* (2002) og Reene Thørnblads studie *Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem* (2011) som er en oppfølging av Holtans prosjekt. Jeanette Skoglund startet prosjektets siste fase i 2014 som ny stipendiat, og har nylig levert sin doktoravhandling med tittelen *Overgangen til voksenlivet i lys av oppvekst i slektsfosterhjem* (2018).

Fosterhjemsordningen er basert på en privatrettslig kontrakt mellom barnevernet og fosterforeldre som kan sies opp når som helst, og som utløper når barn når myndighetsalder 18 år gamle (frivillig inntil 23 år.) Det er en sårbar ordning og mange barn og unge opplever i tillegg brudd i planlagte fosterhjemsopphold.

Holtan (2002) hadde med sin studie et mål om å bidra til økt innsikt om slektsfosterhjem, og gi innspill til hvordan bruken av fosterhjem bedre kan differensieres. Holtan (2006) sier at det unike ved slektsfosterhjem når disse fungerer er at de personlige båndene kan gi barnet en forankret tilhørighet. Barnet er ikke alene om å være bindeledd i egen familie, men deler sin forståelse med sentrale voksne. Det Holtan (2006) trekker fram som den viktigste kunnskapen fra sin studie er den betydning respekt og tillit mellom fosterforeldre og foreldre har for barnets trivsel og for stabilitet i fosterhjemmet. Svakheter i fosterhjemsordningen kan kompenseres gjennom å legge til rette for relasjonsbygging mellom fosterforeldre og foreldre i alle typer fosterhjem, sier hun. Holtan peker på flere viktige trekk som fremmer sosial tilhørighet for barn i slektsfosterhjem. At det er samarbeid mellom foreldre og fosterforeldre er bare ett av dem.

¹² Forkortelse for Regionalt kunnskapssenter for barn og unge Nord

Flytting i fosterhjem medfører brudd i nære relasjoner og det kjente dagliglivet. Å flytte fra hjem, barnehage, skole og vennenettverk kan lettere takles gjennom at andre relasjoner opprettholdes, eksempelvis når slektsfosterforeldre er tilgjengelig for barnet. Og ofte representerer slektsfosterhjem en noenlunde lik kultur for barnet. Når barnet flytter i slektsfosterhjem er fosterforeldrene oftest ikke hvem som helst i slekten, men representeres av omsorgspersoner som allerede har hatt kontakt eller ansvar for barnet. Å flytte til de kjente omsorgspersonene vil for mange barn oppleves mindre dramatisk enn for barn som flytter til ukjente fosterforeldre (ibid.).

Thørnblads (2011) forskningsprosjekt er som nevnt en oppfølgingsstudie der hun har intervjuet barn fra Holtans studie 8 år etter og barna er blitt unge voksne. Formålet med Thørnblads studie var å få kunnskap om hvordan offentlig regulering av familieliv oppleves over tid, og hvilke typer aktørskap fosterbarn utøver i møter med barnevernet. En viktig kunnskap hun trekker fram er at barna ikke gir barnevernet en fremtredende plass i deres beskrivelser av oppvekst i slektsfosterhjem. Spesielt de som har hatt hele sin oppvekst hos mormor, ser på familiesituasjonen som alminnelig og bruker ikke begreper som fosterbarn og fosterforeldre. De legger stor vekt på kontinuitet i sosiale relasjoner og det er normalitet i familiesituasjonen og de ulike personlige relasjonene som vektlegges av barna, ikke kontrakter og klientstatus. Det er unntaksvis at barna presenterer seg som marginaliserte som følge av kontakt med barnevernet eller foreldrenes problemer.

Skoglunds (2018) doktoravhandling *Overgangen til voksenlivet i lys av oppvekst i slektsfosterhjem* som nylig er levert er som nevnt en tredje oppfølgingstudie der hun har intervjuet barn fra Holtans og Thørnblads studier. På den måten har hun blant annet fulgt tre barn fra barndom til voksen alder.

Skoglund og Thørnblad (2017) sier at forskere har studert slektsfosterhjem mer som et tiltak enn som familie, og at en har vært opptatt av å sammenlikne slektsfosterhjem med andre tiltak i barnevernet. De ser på stabilitet, brudd, helse, risiko og effekt heller enn å utforske hvordan de som dette gjelder forstår sin barndom i slektsfosterhjem. Problemet med dette er ifølge Skoglund og Thørnblad at kompliserte, varierte og situasjonsbetingede tilfeller blir redusert til én kategori mens de i realiteten er mangesidige. I kategorien slektsfosterhjem finnes det alle kategorier som på sine egne måter praktiserer barndom, foreldreskap og familieliv. Fosterforeldre kan være både enslige bestemødre, bestemor og bestefar, tanter og onkler og mange andre. Skoglund og Thørnblad (2017) mener forskere gjør slektsfosterhjem til noe annet enn familie, fordi de begrenser seg til måten barnevernet forstår slektsfosterhjem på, som et tiltak som kan sammenlignes med andre fosterhjem.

Fordelen med en tilnærming som går ut på å studere slektsfosterhjem som familie er ifølge Skoglund at det gjør at andre perspektiver fra familieforskning også blir aktuell i studier på slektsfosterhjem. Hun utelukker ikke formalitetene som knyttes til fosterhjemsordningen, men sier de offentlige rammene er viktig, i tillegg til familieaspektet. På den måten kan en se på hva de offentlige rammene gjør med en oppvekst i slekt, heller enn å se på hva slektsfosterhjem gjør med barna (ibid.).

Samvær mellom foreldre og barn i fosterhjem er i dag en ordning som skal kompensere for de relasjonsbrudd barnet har opplevd som følge av å bli flyttet hjemmefra. I tillegg vil samvær bidra til at barnet opplever kontinuitet i livet sitt samt at å opprettholde kontakten med egne foreldre kan være av stor betydning for barnets identitetsutvikling. Fosterforeldre har på den måten en viktig oppgave med å støtte kontakten mellom barn og foreldrene. Barnets foreldre må på sin side gi barnet aksept på å knytte seg til nye omsorgspersoner. Fosterforeldre får på den måten også en viktig rolle med å anerkjenne foreldrerollen som barnets mamma og pappa. Foreldre som opplever tillit og respekt i egen foreldrerolle vil trolig lettere kunne samarbeide med fosterforeldrene til det beste for barnet. Ifølge Holtan (2006) er det av stor betydning at fosterforeldre og foreldre etablerer en direkte relasjon, i den forstand at de har egenverdi for hverandre. Når dette ikke er mulig blir det en oppsplittet familie, en desintegreert familie. Faren for at det kan bli et resultat er enda større i nøytrale fosterhjem der relasjonen mellom fosterforeldre og foreldre bare er indirekte via barnet.

Et oppdrag som fosterhjem har endret seg over tid og blir stadig mer profesjonalisert, samtidig som at en i dag vektlegger relasjonene mellom barna og deres foreldre og slekt. For barn i fosterhjem er det viktig å oppleve at eget liv er sosialt akseptert, fordi det har betydning for deres opplevelse av egenverd. Thørnblad og Holtan (2011) mener at det særegne med slektsfosterhjem reiser spørsmålet om det er tjenlig med felles modell og rammeverk for slektsfosterhjem og nøytrale fosterhjem. De peker med det på et behov for å undersøke forhold som forebygger klientifisering når barn har behov for langvarig fosterhjemopphold. Holtan (2006) sier at barnevernsforskning og andre som peker på risikofaktorer ved barn i barnevernet ufrivillig kan bidra til stigmatisering når dette får fokus i media. Barn i slektsfosterhjem snakker ikke om seg selv som fosterbarn eller om familien sin som fosterfamilie, men at de bor hos slekten sin.

Thørnblad og Holtan (2011) sier at når fosterhjem betraktes som en arena der private og offentlig sfære krysses, vises det til rasjonaliteter som kan komme i konflikt. Et eksempel er at benevnelse som beskriver relasjoner, roller og praksiser i privatsfæren blandes med

fagterminologi fra behandlingssystemer og byråkrati. Eksempler på dette er ord som omsorgstiltak, fosterforeldre og fosterhjems plasseringer. Ifølge Thørnblad og Holtan (2011) fungerer begrepene fosterfamilie og fosterbarn distingverende og gir barn en klientrolle de ikke har valgt selv. I dag gir klassifiseringen fosterbarn assosiasjoner til problembelastninger som følge av en uønsket omsorgssituasjon. De viser til Järvinen og Meyer (2003) som beskriver at barnets problematikk ikke bare kategoriseres, men også konstrueres i henhold til institusjonenes tilgjengelige kategorier. Benevnelser som barnevernsbarn og risikobarn er eksempler på institusjonelt forankrede probleidentiteter som implisitt forbindes med skjevutvikling eller sosiale avvik (ibid.).

Winokur, Holtan og Batchelder (2015) har i en metastudie systematisk undersøkt effektene av fosterhjemsopphold i slekt. Studien inkluderer en base på totalt 102 studier hvorav 40 er nye studier og studien beskrives å representere den største kunnskapsstatus om forskning på slekt som fosterhjem fram til i dag. De finner at barn i slektsfosterhjem erfarer færre adferdsproblemer og psykiske helseproblemer, bedre livskvalitet, færre brudd i fosterhjemsopphold og mindre bruk av psykiskhelsetjenester. En av implikasjonene som nevnes i dette studiet er om fosterhjem skal ses likt eller om slektsfosterhjem skal ses på andre måter. Siden slektsfosterhjem også risikerer eller tilbys mindre betaling og mindre oppfølging eller tjenester enn nøytrale fosterhjem, vil tilnærmingen barnevernet har til slektsfosterhjem i dag spille en stor rolle. Fordi funnene i forskning ikke taler for å gjøre fosterhjemsordningen mindre kostbar ved bruk av slekt, er den primære implikasjonen for barnevernsutøvere å vurdere om slektsfosterhjem vil bli om mulig enda mer effektiv om de får nødvendig oppfølging og de tjenester de har behov for. Samtidig som at deres spesielle behov for mer uavhengighet (av byråkratiet) ivaretas (ibid.).

Andre typer studier bekrefter hvor viktig det er i alle typer fosterhjem å bistå alle parter for at barnet skal bli integrert i familien og at samarbeid skal få utfolde seg til det beste for barn og familier. Bunkholdt og Kvaran (2015) viser til Berrick og Skivenes (2012) som i en studie sammenligner praksisen i Norge og USA hvor de har identifisert en rekke kjennetegn hos fosterforeldre, som øker sannsynligheten for gode stabile fosterhjems plasseringer. Tre kvaliteter peker seg ut: Det må brukes tid og oppmerksomhet på å hjelpe barnet med tilpasningen i fosterfamilien. Det må brukes tid og oppmerksomhet på forholdet mellom barnet, barnets familie og fosterfamilien. Og fosterforeldrene må kunne forstå og svare adekvat på barnets utvikling og særlige behov. Bunkholdt og Kvaran (2015) viser også til praksis som bekrefter at det er viktig at fosterforeldre har realistiske

forventninger til barnet og framdriften i barnets utvikling, og at fosterforeldre må kunne samarbeide med hjelpeapparatet.

I en norsk studie som omhandler foreldrerelatert stress blant slektsfosterforeldre og nøytrale fosterforelder pekes det på at en ikke vet om endringene i praksis med økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem har resultert i lavere godkjenningsstandard for slektsfosterhjem i Norge. Det vises til at det var tilfelle i England jf. Farmer (2009). Det er behov for mer kunnskap om veiledning og oppfølgingsbehov i slektsfosterhjem sier forfatterne (Vis, Lauritzen, Fossum, Holtan 2017). Målet med denne studien var å måle foreldrerelatert stress eller spenninger i slektsfosterhjem og i nøytrale fosterhjem, som utforsker faktorer som predikerer foreldrestress/spenninger relatert til barnet og eller til rollen som fosterforelder. Det de finner i sin studie er at de nøytrale fosterforeldrene opplevde spenninger knyttet til barnets aksept og evne til tilpasning i familien. Dette knyttet seg til barn i nøytrale fosterhjem med høyere grad av psykiske helseutfordringer. Videre finner de at slektsfosterforeldre opplevde at høyere stress og spenning relaterte seg til rollen deres som fosterforeldre og var knyttet til depresjoner og forholdet til egen partner. Dette var assosiert med fosterforeldre fra slekt som var eldre i alder og som fikk mindre støtte i form av veiledning og oppfølging fra barnevernet (ibid).

Disse funnene viser et behov for differensierte typer veiledning og støtte til slektsfosterhjem og til nøytrale fosterhjem. Mer differensiering i veiledning og støtte til fosterforeldre vil kunne forebygge problemer i rollen som fosterforelder og sikre varighet i et planlagt fosterhjemsopphold (ibid.).

4. Metode

I dette kapitlet presenterer jeg det undersøkelsesopplegget jeg har benyttet sammen med hvordan jeg har gått fram i gjennomføringen av prosessen.

Kvalitativ og kvantitativ forskningsmetode presenteres i metodelitteraturen som tilnærminger med ulike målsettinger. Forskerens valg av metode vil derfor avhenge av målsettingen med undersøkelsen en skal gjennomføre. Er formålet å belyse egenskaper eller karakter ved et fenomen må en velge kvalitativ tilnærming. Er en derimot ute etter å fastslå mengden og sammenhenger mellom variabler er kvantitativ metodebruk veien å gå. Siden jeg ønsket å undersøke barnevernsansattes (informanter) oppfatninger måtte jeg søke denne kunnskapen gjennom kvalitativ forskningsmetode.

Epistemologi, også kalt kunnskapsteori og erkjennelsesteori, er den del av filosofien som omhandler hvordan man kan komme fram til kunnskap. Innen epistemologi er empirisme og rasjonalisme to hovedposisjoner (Svartdal, 2015).

Empirisme er oppfatningen om at det er gjennom sansning at vi kommer fram til kunnskap. Ofte illustreres dette ved å vise til antagelsen om mennesket som en tabula rasa, som betyr tom tavle. Dette er idéen om at mennesket er født uten noe medfødt kunnskapsrepertoar. Med det mener empiristene at all kunnskap dermed er et resultat av erfaring. Empiristen tenker at denne sansningen fungerer som et fotografisk minne. Den empiriske forskningen er basert på empirisme. Den epistemologiske posisjon for empirister er derfor empirisme (Svartdal, 2015). Positivismen er en form for radikal empirisme som fikk en dominerende plass etter framveksten av vitenskapsfilosofien på 1800-tallet. De hevdet at virkeligheten kunne avbildes presist i språket og hadde tiltro til at forskning vil kunne gi sanne svar (ibid.).

Rasjonalisme er en epistemologisk teori om at det er gjennom tenkning at man kan oppnå kunnskap. Rasjonalistene mener at vi er født med iboende kunnskapsstrukturer, som vi ikke har direkte tilgang på fra starten (Svartdal, 2015).

En tredje posisjon er konstruktivismen. Ifølge metodelitteraturen er denne en syntese av empirisme og rasjonalisme. Utgangspunktet for konstruktivismen er Immanuel Kants kunnskapsteori. Han hevder at virkeligheten ikke kan sanses direkte, men at vi sanser virkeligheten gjennom en slags former. Tingen for seg og tingen for meg gir et bilde på at ting eller fenomen er noe i seg selv, men oppfattes ikke nødvendigvis slik av meg. Kant mente at vår erkjennelse alltid har to bestanddeler, en sanselig og en tenkt, og bare ved forening av de to kan erkjennelse være mulig. Dette er senere videreutviklet til beskrivelser om at to mennesker kan oppfatte virkeligheten ulikt. Vi sier gjerne at de har ulike konstruksjoner av

virkeligheten. Det er her vi finner fenomenologi som er læren om subjektiv erkjennelse. Det som kalles sosialkonstruktivisme, er ifølge metodelitteraturen en oppfattelse av at grupper av mennesker kan konstruere en oppfatning av virkeligheten som deles av denne gruppen (Thagaard, 2018).

Den positivistiske vitenskapsposisjonen ble utfordret av radikale konstruktivister på 80-tallet, dette var såkalte postmodernister. Positivistene ble utfordret på sin overdrevne tro på egne vitenskapelige metoder. Konstruktivisme kan sies å ha en fremtredende plass innenfor den postmodernistiske retningen (Thagaard, 2018).

Mange kvalitative forskere er sterkt inspirert av konstruktivisme. Og i dette ligger det at den virkelighetsbeskrivelse de ender opp med etter at de har gjennomført en undersøkelse, ikke er en ren avbildning av virkeligheten, men en versjon av virkeligheten slik forskeren oppfatter den.

Selv gjennomfører jeg en empirisk undersøkelse og på den måten baserer jeg meg på empirisme. Jeg henter imidlertid inspirasjon fra konstruktivismen og erkjenner at mennesker kan oppfatte virkeligheten forskjellig, altså at erfaringer er delvis subjektive. Selv om jeg er empirist er jeg derfor en moderat empirist. I et konstruktivistisk perspektiv vurderer jeg som forsker hva som oppfattes som gyldig kunnskap ut fra samhandlingen mellom meg og informantene, og der begge parter vil påvirke prosessen som fører til utvikling av kunnskap (Thagaard, 2018). Mange kvalitative forskere inkludert meg selv ønsker å undersøke hvordan informanter oppfatter det fenomenet vi studerer. Det teoretiske grunnlaget knyttes til fortolkende teori som hermeneutikk og fenomenologi (Thagaard, 2018).

Innenfor empirisk forskning skiller en mellom induktiv og deduktiv metode tilnærming. Selv har jeg valgt en induktiv metode som består i at man gjør en serie enkeltobservasjoner, og at man fra denne slutter (induserer) en generell beskrivelse. En deduktiv metode betyr at en starter med en generell beskrivelse i form av en hypotese. Med utgangspunkt i dette avledes (deduseres) empiriske konsekvenser. En empirisk konsekvens er en hypotese som følger av hovedhypotesen og som er mulig å sammenholde mot observasjoner. Deretter foretar man empiriske observasjoner. Hvis det er samsvar mellom de empiriske konsekvensene og de empiriske observasjonene, beholdes hypotesen. I motsatt fall forkastes hypotesen. Deduktiv tilnærming kalles også hypotetisk-deduktiv tilnærming (Dalen, 2004 ; Svartdal, 2015).

Disse to ytterlighetene representerer sansebasert og begrepsbasert erkjennelse og ifølge Svartdal (2015) har mange forsøkt å integrere disse. Han viser til Peirce (1839-1914) som sier at en alltid vil være litt induktiv og litt deduktiv i forskningen, det vil i praksis skje

en vekslning mellom disse. Dette er omtalt som en abduktiv tilnærming og innebærer at en både utvikler teori på grunnlag av grundige og systematiske analyser og at en tolker data i lys av eksisterende teori (Thagaard, 2018). Jeg er selv en induktiv forsker i denne undersøkelsen og har valgt å benytte Grounded Theory som forskningsmetode. Grounded Theory utdypes i neste avsnitt.

Analytisk tilnærming

Til hjelp i analysearbeidet har jeg tatt utgangspunkt i Grounded Theory, som opprinnelig ble utviklet av Glaser & Strauss i 1967. Metoden har fått sitt navn fordi teorien tar utgangspunkt i det empiriske datamaterialet og på den måten grunnes i data (Dalen, 2004). Teorien er induktiv og ble utviklet som en reaksjon mot den tradisjonelle hypotetiske – deduktive modellen som det var tradisjon for på 60-tallet (ibid.).

Sannsynlighetsutvalg er idealet innen kvantitativ forskning. Metodebruken gir på denne måten anledning til å gjøre en statistisk generalisering fra utvalg til populasjon ved hjelp av statistiske beregninger. I kvalitativ forskning er det ikke tradisjon for å bruke statistisk generalisering, slike det er i kvantitativ forskning (Grønmo, 2004). I kvalitativ forskning brukes en teoretisk generalisering, som tar utgangspunkt i en teoretisk forståelse av de samfunnsforholdene en studerer.

Grønmo (2004) sier at det er to formål med teoretisk generalisering som er særlig viktig. Det er å bruke studien av utvalget til å komme fram til en (mini-)teori i form av begreper og beskrivelser som kan være til nytte når en skal forstå en gruppe mennesker. Teorien en kommer fram til vil kunne gjelde for alle eller kanskje gjelder den kun for en liten del. Denne tilnærmingen står sentralt i Grounded Theory (ibid.).

I tråd med Grounded Theory benytter jeg meg av en strategisk utvelgning som beskriver prosedyren for sammensetning av egnede utvalg. Dalen (2004) viser til Strauss og Corbin (1998) som beskriver forskerens forsøk på å sette sammen et utvalg som gjenspeiler en maksimal variasjon innen det fenomen som studeres. Ifølge Grønmo (2004) bygges ikke strategiske utvalg på tilfeldighetsprinsippet, men derimot systematiske vurderinger av hvilke enheter som ut i fra teoretiske og analytiske formål er mest relevant og mest interessant. Dalen (2004) sier at med et slikt utvalg legges grunnlaget for utvikling av kategorier og underkategorier. At en kontinuerlig gjør en vurdering av disse kategoriene i forhold til hverandre er en viktig forutsetning for utvikling av sensitive begreper for videre analyse og teoriutvikling. Utvikling av analytiske notater eller memos er også sentralt, og koding og fortolkning av disse er del av analysen (ibid.).

Validitet, reliabilitet og overførbarhet

Kvaliteten av forskningen vurderes med utgangspunkt i begrepene validitet, reliabilitet og generalisering som har sin opprinnelse i fra kvantitativ forskning.

Validitet er et spørsmål om i hvilken grad resultatene fra en studie er gyldige (Dalen, 2004). Det forutsetter god kontroll over mulige feilkilder. Feilkilder kan oppstå på grunn av feil eller unøyaktigheter ved utvalg av informanter, valg av undersøkelsesmetode eller vurdering av resultater. Det handler om i hvilken grad resultatene er gyldige for det utvalget og det fenomenet som er undersøkt.

Reliabilitet er en nødvendig betingelse for en gyldig slutning. Begrepet brukes om konsistens eller stabile målinger. Ifølge Svartdal (2015) handler reliabilitet i kvantitative studier om hvorvidt resultatet blir det samme ved gjentatte målinger under like betingelser. I kvantitativ forskning betyr dette at for at data skal oppfattes pålitelig skal de kunne etterprøves nøyaktig av andre, noe som vanskelig lar seg gjøre i kvalitative studier. En måte å møte dette på er for eksempel å benytte lydopptak i intervju situasjonen og å være nøyaktig i beskrivelsen av selve forskningsprosessen (Dalen, 2004).

Validitet, altså resultatenes gyldighet i en studie henger derfor nøye sammen med hvor pålitelig mine data er. Siden jeg benyttet lydopptaker i alle intervjuene økte reliabiliteten altså påliteligheten i det videre arbeidet som er gjort, fordi lydopptak gav meg anledning til å transkribere det som ble sagt og gjort i intervjusituasjonen. I tillegg gav det meg mulighet til å lytte gjentatte ganger på lydopptakene. Men det er ikke tilstrekkelig med høy grad av reliabilitet for å få valide data. Validiteten kan på den andre siden bli svekket, fordi mange påvirkes av å bli tatt opp på bånd. Dette gjelder kanskje spesielt ved sensitive tema.

Selv om jeg ikke undersøker et tema som er sensitivt for informantene kunne jeg frykte at validiteten gikk ned på grunn av lydopptakeren. Under intervjuene var det imidlertid mitt inntrykk at informantene følte situasjonen som trygg, de virket trygge og snakket slik at jeg vurderer at validiteten er god. Reliabiliteten måtte sikres i det videre arbeidet med transkribering. Som jeg har gjort rede for under avsnittet om transkribering ble det viktig for meg å sikre reliabiliteten gjennom måten jeg da arbeidet på og kompenserte for at jeg ikke selv bearbeidet mine data gjennom transkribering. Validitet handler også om i hvilken grad resultatene kan overføres til andre utvalg og situasjoner. På den måten har validitetsaspektet både en indre og en ytre side (Dalen, 2004). Overførbarhet og generalisering er begreper som knyttes til spørsmålet om tolkninger knyttet til min undersøkelse kan gjelde i andre sammenhenger (Thagaard, 2018).

Hermeneutikk og fenomenologi

I kvalitative studier ønsker vi å utvikle en forståelse av fenomenene vi studerer. Det teoretiske grunnlaget knyttes til fortolkende teori som hermeneutikk og fenomenologi (Thagaard, 2018). Hermeneutikk betyr fortolkningslære og i kvalitativ forskning dreier det seg om å fortolke det mennesker (informanter) sier og gjør. I slik fortolkning ses deler (eks enkeltutsagn) i lys av helheter (eks en kultur, et språk). Som beskrevet på side 32 er fenomenologi læren om subjektiv erkjennelse som betyr at to mennesker kan oppfatte det samme litt forskjellig (Svartdal, 2015). Min undersøkelse er på den måten en fenomenologisk studie hvor jeg undersøker *tingen for meg* altså her i betydningen informantens oppfatning, med andre ord undersøker jeg ulike fagpersoners subjektive oppfatning om bruk av slekt, - og nettverksfosterhjem.

Fokusert intervju

Å velge en metodisk tilnærming ble en viktig del av min plan for undersøkelsen jeg skulle gjennomføre. Når en velger å utvikle data fra feltarbeid og en ønsker å få kjennskap til hvordan informanten opplever og forstår seg selv og sine omgivelser, er intervju en egnet metode (Thagaard, 2018). Dybdeintervju er standardmodellen i den kvalitative forskningstradisjonen ifølge metodologisk litteratur. Jeg har vært opptatt av å avgrense tema for undersøkelsen, ikke minst for å få et realistisk tidsbruk på arbeidet. Muligheten for å få tilgang på informanter medførte også at jeg måtte vurdere nødvendigheten av å velge dybdeintervju. Tjora (2011) argumenterer for at det i noen prosjekter kan være hensiktsmessig å gjennomføre korte fokuserte intervju. Av hensyn til informantene og meg selv har jeg valgt å gjøre det. Det gjorde jeg fordi jeg har et avgrenset tema og jeg hadde en tro på at tillit kunne etableres i intervjusituasjon likevel, siden det temaet som tas opp ikke er sensitivt. På den måten ble intervjusituasjonen både effektiv og fokusert i våre ellers travle hverdager.

Intervjuguide

Problemstillingen i min undersøkelse ble snevret inn i utarbeidelsen av intervjuguiden. Den ferdige intervjuguiden inneholdt fem åpne hovedspørsmål, og tilhørende noen underspørsmål, som ble tatt i bruk når det var behov for det (vedlegg 1). Da jeg rettet min forespørsel om informanter til de ulike barneverntjenestene, spurte jeg om å få tilgang på informantene i minimum en halv time. Stort sett holdt vi oss innenfor dette tidsskjema. Gjennom få åpne

hovedspørsmål ble konsentrasjonen rettet mot min problemstilling og utforskingen av hvordan informantene vurderer ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem.

Det var viktig for meg å formulere åpne spørsmål for å gi informantene anledning til å reflektere og svare fritt. Jeg hadde en forventning om at iallfall noen av informantene ville snakke åpent og fritt uten å vente på et stort antall spørsmål. Jeg hadde en like stor tro på at andre igjen ville ha forventninger om at de skulle svare på et sett av spørsmål, og at de derfor vil vente ett sett av spørsmål. Derfor informerte jeg informantene på formen på intervjuet i forkant. Samtidig ledet jeg dem inn på mine hovedspørsmål, på den måten la jeg til rette for et intervju som ga anledning til refleksjon rundt tema innenfor en kort tidsramme. Det gav meg muligheten til å strukturere intervjuet i en form som gjør det praktisk mulig å gjennomføre innenfor en tidsramme på en god halv time.

Det er mitt inntrykk at spørsmålene og formen på intervjuet skapte en atmosfære av seriøsitet, og bidro til refleksjon og engasjement for informantene. Intervjusettingen medførte at det framkom betraktninger som både informantene og jeg selv ikke hadde tenkt på. Mitt valg av tema engasjerte alle informantene, og det er trolig en av grunnene for at nettopp disse fem informantene valgte å stille opp i denne undersøkelsen. Fordi dette er en masteroppgave var det ikke nødvendig å utdype i større grad hva undersøkelsen skulle brukes til.

Jeg innledet alle intervjuene med å stille spørsmål 1 til informantene som inkluderer spørsmål om deres alder, utdanning og yrkeserfaring og stilling i dag. I tillegg spurte jeg om tillatelse til at jeg tok intervjuet opp på bånd, noe alle informantene samtykket til. Alle informantene var blitt forberedt på mine spørsmål på forhånd unntatt én av dem, som ikke hadde fått sett spørsmålene mine før vi møttes, fordi hun hadde gjort avtale om intervju med meg via sin leder.

Utvalg

Jeg gjorde mitt utvalg av informanter med utgangspunkt i den problemstillingen jeg ønsket å belyse. Jeg startet mitt søk etter informanter i november 2017 med et håp om å gjennomføre to-tre intervjuer innen årsskifte. Som allerede nevnt har jeg utgangspunkt i Grounded Theory og ønsket å sette sammen et utvalg som gjenspeilte en maksimal variasjon innen det fenomenet som jeg studerer. Dette har jeg gjort ut fra min innsikt og kjennskap til det temaet som jeg ønsker å belyse. Og på denne måten ville jeg lage et godt grunnlag for arbeidet med koding og utvikling av kategorier og videre analyse og tolkning av mine data (Dalen, 2004).

Jeg valgte å ta kontakt med folk jeg kjenner i statlig og kommunalt barnevern og på den måten benytte disse som døråpnere (vedlegg 2). Målet var å få tilgang på informanter som

var ansatt i kommunalt barnevern. Bare ledere av tjenestene ble utelukket fra å delta i mitt utvalg, fordi ledere av tjenestene ikke representerer barnevernsansatte, slik jeg definerer deres rolle i denne undersøkelsen. Videre ønsket jeg et utvalg som tilhørte et område utenfor der jeg selv har mitt arbeid. Bakgrunnen for det var todelt. På den ene siden kunne jeg påvirke mine informanter i større grad om de kjente meg fra før, fordi vi til daglig er i tett samarbeid med bakgrunn i våre utfyllende oppgaver. På den andre siden kunne jeg risikere at jeg selv i større grad ble påvirket av min egen forforståelse, hvis deltakerne var kjente i form av å representere kommuner jeg samarbeider med i mitt område.

Jeg søkte aktivt etter informanter i en storbykommune og to mindre kommuner i Øst-Norge og Sør-Norge. Jeg ønsket også at kvinner og menn i ulik alder skulle være representert i mitt utvalg. Jeg hadde en mening om at spredning i henhold til erfaring, kjønn og urbane/rurale forhold ville gi meg et utvalg med maksimal variasjon.

Utvalget representerer Øst, - og Sør-Norge. Ideelt sett skulle jeg hatt med informanter fra øvrige deler av landet i mitt utvalg, men av praktiske årsaker, ikke minst med hensyn til mine ressurser knyttet til denne oppgaven, måtte dette utelukkes. Utvalget består av fem informanter i alderen 34-65 år, fire kvinner og én mann. To av informantene er mellomledere i sine tjenester, men ingen av informantene er altså barnevernledere. Alle informantene har minimum 9 års erfaring fra barnevernsarbeid. Den yngste gruppen barnevernsansatte skulle vært representert i mitt utvalg, det er en svakhet med mitt utvalg slik jeg ser det, men noe som jeg ikke har fått anledning til å bøte på. Ingen under 30 år har ønsket å stille som informant av de jeg var i kontakt med.

Undersøkelsen jeg har gjennomført består av fem fokuserte intervju hvor informantene er ansatte i kommunalt barnevern i tre kommuner fordelt på fire barnevernkontor i landet. To informanter arbeider på samme sted, men med ulike oppgaver. Alle arbeider i tjenester som er inndelt i spesialistteam og hvor helheten derfor må ses i en sammenheng mellom flere deler.

Jeg er ikke en erfaren forsker, men var likevel oppmerksom på at egen både forforståelse og eget engasjement vil spille en rolle i møte med deltakerne i undersøkelsen. Dette medførte at jeg var skjerpert og klar til å møte eventuelle utfordringer når de dukket opp underveis i intervjuene. Jeg erfarte raskt at den påvirkning jeg selv hadde på hver enkelt informant minket jo tydeligere jeg klarte å stille spørsmålene. I tillegg var det ingen tvil om at dette også ble ivaretatt desto mindre jeg selv formulerte meg, utover å stille spørsmål og å verbalt bekrefte eller be om utdyping av svar når det var behov for det.

Siden jeg har nærhet til det fagfeltet jeg studerer, har jeg vært svært bevisst på å holde fast ved det fokus undersøkelsen har og i tillegg har jeg ønsket å være meg bevisst min egen

forforståelse av problemstillingen. Det jeg er nysgjerrig på er hvordan barnevernsansatte vurderer myndighetenes ambisjon om økt bruk av fosterhjem i slekt og nettverk.

Fordi kunnskap er kontekstualisert og kontekstsensitiv er det viktig at en som forsker kjenner til nedslagsfeltet og har oversikt over de forståelsesmodellene som er i omløp (Dalen, 2004). På den måten er det et fortrinn at jeg har nærhet til det fagfeltet jeg studerer. Men den forforståelsen jeg eventuelt vil ha til tema kan også påvirke meg i rollen som forsker, og i tillegg kan jeg med min forforståelse påvirke informantene som møter meg. Dette har jeg hatt et stort fokus på, slik at muligheten for at dette har fått svekke validiteten og reliabiliteten av resultatene av undersøkelsen er minimalisert. Jeg merket meg at flere av informantene var veldig verbale. Alle informantene som deltok i denne undersøkelsen hadde subjektive erfaringer knyttet til slekt og nettverk som fosterhjem. En svakhet ved mitt utvalg er at et av intervjuene ble gjennomført uten at informanten hadde fått forberedt seg på mine spørsmål i forkant og jeg opplevde at informanten hadde det travelt. Hun svarte rutinert og sikkert på mine spørsmål, samtidig som at hun ofte henviste til at det var andre team og kolleger som arbeidet med de oppgavene som mine spørsmål var knyttet til. Hun formidlet at hun vet hva de gjør i de andre teamene, men hun hadde ikke selv et eieforhold til det. Det er mitt inntrykk at hun ikke helt greide å fordype seg i min problemstilling, nettopp av denne grunn og intervjuet bar preg av det. Hun ordsatte selv sine egne svar som «noe svevende» og beklaget dette.

Informanter

Informant 1 er kvinne 54 år utdannet sosionom med videreutdanning i psykologi, har 9 års erfaring og jobber som barnevernskonsulent i en barneverntjeneste med 120 ansatte.

Intervjuet ble gjennomført på informantens arbeidsplass. Informanten framstod meget engasjert i tema og hadde laget seg notater på forhånd.

Informant 2 er mann 65 år utdannet barnevernspedagog med diverse videreutdanning, hovedoppgave i sosialt arbeid, har mange års erfaring med oppfølging av fosterhjem og som veileder i fosterhjem både i regi av Bufetat og i kommunalt barnevern, tilsatt nå som veileder i fosterhjem i en barneverntjeneste med 120 ansatte. Dette intervjuet ble også gjennomført på informantens arbeidsplass. Informanten har vært i feltet i mange år og framstod meget interessert i tema.

Informant 3 er kvinne 34 år utdannet sosionom, har ett år med pedagogikk, videreutdanning i barnevern og masterstudent i sosialt arbeid. Informanten har arbeidet som barnevernskonsulent i en barneverntjeneste 50 ansatte i en bykommune siden 2007, og er i

dag fagleder i tiltaksteamet og arbeider med hjemmebaserte tiltak. Informanten har vokst opp i en familie som var fosterhjem for andre barn. Intervjuet ble gjort på Facetime, det vil si på telefon med bilde. Informanten framstod meget interessert i tema.

Informant 4 er kvinne 60 år utdannet adjunkt, men har arbeidet i barnevernet siden 1999. I 12 år har hun arbeidet bare med fosterhjem og i de siste 5 årene har hun arbeidet med oppfølging av fosterhjem i en barneverntjeneste med 50 ansatte. Informanten var del av et svært travelt kontor og lite forberedt. Jeg valgte å forberede henne på spørsmålene før intervjuet startet og stjal litt av den avsatte tiden der.

Informant 5 er kvinne 46 år utdannet barnevernspedagog med videreutdanning i veiledningspedagogikk. Informanten har arbeidet med ungdom i institusjon, med undersøkelser og tiltak med spe- og småbarn, samt arbeid med fosterhjem. Hun er i dag avdelingsleder i en barneverntjeneste 72 ansatte. Hun arbeider med oppfølging av barn som er langtids plassert etter bvl. § 4-12 / § 4-24 og som bor i fosterhjem eller er langtids plassert i institusjon og med enslige mindreårige asylsøkere. Ett fysisk møte med informanten ble vanskelig å arrangere og intervjuet ble derfor gjort på telefon. Etter informantens eget ønske ble det her ikke benyttet Facetime, vi kunne derfor ikke se hverandre. Informanten hadde vært i feltet i mange år og framstod meget interessert i tema.

Transkribering

Ifølge Tjora (2011) og andre som skriver om forskningsmetoder går veien videre fra generering av empirisk data til databearbeiding gjennom transkribering, som gir oss behandlede data i form av analysedata. Målet med selve transkriberingen hvor samtalen skrives nøyaktig ned, er å sikre samtaleinnhold slik at teksten en produserer i størst mulig grad representerer det som informanten hadde til hensikt å meddele.

På grunn av manglende kapasitet og stor arbeidsbelastning i perioden ble det nødvendig for meg å søke hjelp til transkriberingen. Å gjøre dette kan selvsagt medføre at analysedataene mister viktige detaljer. Dette har jeg forsøkt å kompensere for, gjennom å lytte gjentatte ganger til opptakene jeg har gjort av hvert intervju, samtidig som jeg har gjennomgått den transkriberte teksten, som til sammen utgjorde 67 sider med tekst. På denne måten har jeg fått rette opp eventuelle misforståelser og igjen fått samtaleinnholdet inn under huden igjen. Målet har vært å sitte igjen med en høy grad av reliabilitet, og en tekst som er mulig å kode i detalj (Tjora, 2011). Det er min erfaring at å lytte gjentatte ganger til lydopptakene av intervjuene i tillegg til å benytte den transkriberte teksten er av stor betydning for å fange opp hva informantene sier noe om. Teksten en sitter igjen med kan ikke måle seg med lyden av

samtalen, og alt den bringer med seg som teksten på mange måter ikke rommer. I tillegg har jeg laget meg egne notatlogger for hvert intervju der uttrykk og meldinger og særtrekk i hver intervjusituasjon er nedfelt. Disse var også svært verdifulle i arbeidet med å tolke mine data.

Å stille spørsmål til dataene og gjøre sammenligninger er de to viktigste analyseredskapene ifølge Strauss og Corbin (Nilssen, 2014). Også i denne delen av arbeidet ønsket jeg å tilrettelegge for en effektiv arbeidsmetode. Bidrag til å gjennomføre denne delen på en effektiv måte har jeg fått gjennom å benytte en systematisk tilnærming til analysearbeidet.

Koding og ny koding

I arbeidet med å kode mine data grovdelte jeg informantens svar i *umiddelbar respons*, *refleksjon / flere grunner og personlige erfaringer*. Det jeg gjorde var å gå gjennom den transkriberte teksten og lyttet til lydopptakene og sorterte svarene med utgangspunkt i hvordan jeg oppfatter det enkelte svaret, for eksempel som en umiddelbar respons eller som en refleksjon etter at informanten har tenkt over spørsmålet videre i samtalen eller gjennom eksempler de ville dele med meg som også innebærer personlige erfaringer. Jeg erfarte det som en naturlig utvikling i samtalen og mener at det viser at jeg fikk ta del i informantens refleksjoner om tema i en viss grad. Jeg har videre gjort meg mange antagelser underveis og koding og kategorisering har gått fram og tilbake i arbeidet hånd i hånd. Tekstene jeg er ute etter skal ikke bare beskrive, men også inneholde tolkninger av det fenomenet jeg analyserer.

Ifølge Dalen (2004) starter vi med uttalelser som informanten bruker i omtalen av konkrete forhold. I uttalelser der vi også har inkludert informantens tolkninger av hendelser og opplevelser har det foregått en analytisk prosess fra et beskrivende til et mer fortolkende nivå. Det var videre herfra at mine egne fortolkninger skulle føre arbeidet videre, og ifølge metodelitteraturen skal en også inkludere forskerens egen tolkning av en uttalelse fra informanten. Thagaard (2018) viser til Geertz (1973) som tidlig fremhevet fortolkende tilnærming og la vekt på at kvalitative tekster skulle inneholde disse såkalte tykke beskrivelsene.

Jeg har arbeidet med analysedataene og opprettet koder, det vil si ord og uttrykk som beskriver avsnitt av større og mindre karakter i datamaterialet på alle transkriberingene. Jeg brukte de samme kodene, men laget også nye underveis. Som utgangspunktet er i Grounded Theory er kodene generert induktivt med utgangspunkt i mine analysedata. Med andre ord er de ikke generert fra teori eller planlagte tema i intervjuguiden eller andre forhold.

Etter at jeg hadde fått analysert og forsøkt å forklare de svarene jeg har fått gjennom å lage kategorier av svarene og annen informasjon jeg hadde i form av henvendelser jeg fikk etter intervju, spesielle trekk i enkelt intervju og forhold rundt intervju situasjonene startet tolkningsarbeidet. For å finne svar på det spørsmål jeg stiller i denne undersøkelsen gjennomgikk jeg derfor spørsmålene i intervjuguiden i det videre arbeidet. Jeg har stilt spørsmål til mitt datamateriale i flere omganger. Jeg har lyttet til opptakene og sett etter fellestrekk, forskjeller og det uventede. Jeg har analysert meg fram til funn i materialet og tolket disse i en fram og tilbake prosess for å finne mening.

Forskningsetikk

Personopplysning er pr. definisjon en samling informasjon som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner med bakgrunn i yrke, kjønn, bosted, alder eller fritidsinteresser. I dette prosjektet har jeg ikke samlet et sett av opplysninger som gjør det mulig å identifisere enkeltpersoner, jeg har følgelig ikke registrert personopplysninger. Prosjektet omfattes derfor ikke av meldeplikt til personvernforbundet for forskning (NSD). Dette prosjektet er heller ikke av sensitiv karakter og jeg har innhentet informert samtykke fra alle informantene. Ingen av informantene har valgt å trekke seg fra deltakelse på denne undersøkelsen i ettertid, og alle har et tilbud om å lese det ferdige resultatet når det foreligger.

Verifikasjon

Funnene i denne undersøkelsen støttes av nyere forskning på området. På mange måter bekrefter de også de erfaringer som jeg har fått i møte med mange fosterforeldre i slekt og nettverk i gjennom min rolle som kursholder i PRIDE-kurs for fosterhjem.

5. Presentasjon og analyse av data

Spørsmål 2 - Stortinget har gjennom endringer i barnevernsloven formulert en ambisjon om økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem. Hvordan vurderer du denne ambisjonen?

Alle informantene uttrykte seg i utgangspunktet positivt på spørsmål 2 om hvordan de selv vurderer myndighetens ambisjon om økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem. Det var et moment hos alle at det er mangel på fosterhjem. Informantene gav samtidig uttrykk for at fosterhjemsopphold i slekt og nettverk kan være til barnets beste, og de vurderte derfor ambisjonen som bra og positiv. Det er likevel nyanser å finne i den enkeltes entusiasme for ambisjonen og troen på at ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem er en riktig og farbar vei.

Én av informantene hadde en klar oppfatning av at ambisjonen representerer politiske vedtak som i størst grad er fundert på ideologi og ikke på fag og utelukker ikke at de politiske føringene har økonomisk intensjoner. Én annen sa at slekt og nettverk er viktige personer for barn som barnevernet overtar omsorgen for. Én av informantene opplevde på sin side at det er en manglende sammenheng mellom ambisjonen og de strenge kravene som stilles for å kunne bli godkjent som fosterhjem. Informanten sa at det sett ut fra barnas behov vil det for mange være en bedre løsning å flytte til slekt eller nettverk, men hun hadde erfaring på at de for å kunne realisere ambisjonen og øke bruken av slekt og nettverk ofte da må senke terskelen for de krav som stilles. En annen informant uttalte seg ikke personlig men henviste til at ambisjonen ble tatt ganske alvorlig i deres tjeneste, som har egne familie- og nettverksutdannede konsulenter. Én informant uttrykte seg svært positiv til ambisjonen og viste til mange erfaringer som hun hadde og benyttet eksempler for å formidle tilfeller der de i tjenesten hadde oversett slekt og nettverk. I ettertid hadde det vært nødvendig for dem å gå tilbake å omgjøre barnas opphold i nøytrale fosterhjem, og hvor flytting til slekt var blitt vellykket og bra for barna som det gjaldt. Denne informanten fremholdt familieråd som en svært god mulighet for å arbeide godt med kartlegging av slekt og nettverk.

Spørsmål 3 - Hva mener du taler for denne ambisjonen?

Alle informantene gav uttrykk for at ambisjonen etter deres oppfatninger vil bidra til færre brudd og brå overganger til ukjente mennesker, samt bedre mulighet for å opprettholde eller etablere tilhørighet, kontinuitet og stabilitet for barnet. Samt at ambisjonen vil øke sannsynligheten for at barn kan få bli i sitt kjente miljø.

Informantene har ulike oppgaver i dag i sine tjenester og ulike erfaringsbakgrunner. Det fremkommer derfor også noen forskjeller i det de velger å trekke frem som argumenter som taler for denne ambisjonen. To informanter pekte på at både konflikter og motstand fra barnas foreldre erfaringsmessig ofte dempes ved valg av slekt og nettverk som fosterhjem og at det derfor blir lettere å få etablert et godt samarbeide. Imidlertid understrekte de at konflikter også kan eskalere i disse sakene og at det gjør spesielt fosterhjemsopphold i slekt sårbare på dette området. Tre av informantene viste til nyere forskning som bekrefter deres egne erfaringer og mente barna har det bedre og barna gjør det bedre i slektsfosterhjem. Én av dem nevnte skole, arbeid og psykisk helse som viktige områder der dette kommer positivt til uttrykk som i dette sitatet:

«Mitt inntrykk og den erfaringen jeg har, er jo at de barna som bor med familie har det bedre, og gjør det bedre, hvis man tenker på skole og arbeid og psykisk helse»

Én informant viste til sine erfaringer over tid og en opplevelse av at fosterhjemsopphold i slekt og nettverk minsker sannsynlighet for utilsiktede flyttinger (i positiv forstand) samt at informanten opplevde at fosterhjemsopphold i slekt og nettverk øker sannsynlighet for kjærlighet for barn i fosterhjem. Denne informanten var spesielt opptatt av å få flere fedre vurdert når barn må flytte fra mor, og tok på mange måter til ordet for en snuoperasjon i tenkningen rundt fosterhjemsordningen generelt. Informanten formidlet at hun hadde fått et mer nyansert syn på det at barneverntjenesten ikke nødvendigvis vil få full tilgang på all informasjon i en slektsplassering og kanskje til og med noen ganger bli ført litt bak lyset, som hun sier, selv om hun ikke dermed hadde opplevd dette ofte. Slik jeg tolker informanten mente hun det var viktig at slektsfosterhjem forstås annerledes enn nøytrale fosterhjem og at det blir opp til den profesjonelle utøveren å vurdere og forstå også disse forholdene. Så lenge barna ikke utsettes for fare må en familie få være en familie også med sine indre anliggende, er det jeg oppfatter at informanten formidler.

Én informant var opptatt av at slekt eller nettverksfosterhjem vil gi mulighet for å bevare barnets kulturbakgrunn både sett i et minoritetsperspektiv, men også for andre barn og deres familiekultur. Hun sa også at det ville vært veldig aktuelt for henne selv å melde seg som fosterhjem, om det hadde vært nødvendig å finne fosterhjem for hennes egne nieser og nevøer eller andre medlemmer i hennes familie eller nettverk.

Én av informantene som mente at det muligens kan være noe å spare på økonomi, utdypet dette. Det informanten pekte på som fremkommer i følgende sitat, er mulige intensjoner med ambisjonen som i tilfelle ikke er ment å komme barn og familier til gode:

«Det blir aldri uttalt. Det er liksom, bak sånne ambisjoner ofte en elefant i rommet som mange vet noe om, men ingen sier noe om. Og det er ikke noe mål å bruke mest mulig penger, det er ikke sånn jeg tenker, men det er ikke noe mål heller at det skal være billigst mulig hvis det går på bekostning av kvaliteten. I det her tilfellet er det jo omsorgskvaliteten da».

Spørsmål 4 Er det noe som taler mot denne ambisjonen?

I spørsmål 4 har jeg spurt om det er noe informantene mener taler imot ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem. Alle informantene hadde en oppfatning av at en i mindre grad har kartlagt barnet og foreldrenes nettverk når barn flyttes ut av sin familie. De var derfor i spørsmål 4 opptatt av hva som er viktige områder å være spesielt oppmerksom på ved vurdering av slekt som mulig fosterhjem og nevner ikke det øvrige nettverket uten at jeg spør spesifikt om dette. En rekke faktorer ble pekt på i informantenes svar på dette spørsmålet. Noen av faktorene er sammenfallende med det de øvrige har formidlet, i andre forhold er de i motstrid til hverandre, og i tillegg beskrives en svikt i alle tjenestene angående hvordan kommunen kvalitetssikrer rekruttering av fosterhjem.

Alle informantene gav uttrykk for at de opplevde at det i tjenesten noen ganger ble utført for dårlige vurderings- og godkjenningprosesser før familier ble engasjert som fosterhjem. Informantene hadde også en forståelsesramme knyttet til hvorfor det var slik. Et av faktorene som de mente kunne forklare det, var den generelle mangelen på fosterhjem som barnevernet står overfor i dag. At flytting i fosterhjem kan gjennomføres raskere for barnet var et annet moment. At folk fremstår som «ålreite» og ønsker å bli fosterhjem til et barn som barneverntjenesten så inderlig trenger en fosterfamilie til, var et eksempel. Det at barn har et sterkt ønske om å flytte til en familie som ønsker at barnet skal komme dit, ble også gitt som en grunn. Økonomi var også pekt på som en mulig årsak til at kommunen tar i bruk fosterhjem etter en overfladisk og mangelfull vurderingsprosess. Om vurderingene av slektsfosterforeldre som ikke blir gjort godt nok sa fire av informantene følgende:

«... fordi at det blir litt harelabb noen ganger som jeg sa, at man blir så takknemlig for å ha funnet noen som kanskje er ålreite og at man går litt fort på da, og ikke dokumenterer godt nok».

«... dette har vært en kjapp og grei løsning som har ligget oppe i dagen, og så har man ikke tatt seg tid til å... de fleste av dem har heller ikke gått på PRIDE-opplæring, og man har ikke tatt seg tid til å gå gjennom den light-utgaven av PRIDE med dem, og da blir det en veldig bratt læringskurve for mange av dem altså»

«...at vi ofte da må senke terskelen i forhold til å godkjenne ... det er av og til vi må se gjennom fingrene på en del sånne ting, jeg tenker at vi velger ikke da fosterfamilie sånn på øverste hylle.»

«... altså at ambisjonen blir så stor at vi glemmer å undersøke godt nok»

Tre av informantene viste spesielt til utfordringer ved fosterhjems plasseringer hos barnets besteforeldre. Det ble her pekt på den doble rollen spesielt besteforeldre får overfor eget barn og barnebarn og hvor vanskelig dette kan være å håndtere.

Én informant pekte på at det ved omsorgsovertakelser er problematisk å bruke nær familie og spesielt besteforeldre, fordi hun har erfart at i saker med omsorgsovertakelser begrenses muligheten for samarbeid med foreldrene. Fordi informanten opplevde det vanskelig å samarbeide med foreldrene i omsorgssaker opplevde informanten at det også ble vanskelig å samarbeide og følge opp fosterforeldre når disse var barnets besteforeldre. Informanten gav uttrykk for at det er noen utfordringer med denne ambisjonen.

Én annen informant viste til at spesielt besteforeldre engasjeres som fosterhjem uten at omsorgsevnen er blitt vurdert i forkant og at den kan være mangelfull. Informanten refererte til sin erfaring med veiledning av slektsfosterforeldre og formidlet sitt inntrykk av at omsorgen besteforeldre har gitt eget barn svært ofte ikke har vært god nok og at de tar med seg den omsorgsstilen overfor et barnebarn. Det informanten pekte på er slik jeg oppfattet det nettopp konsekvensen av en mangelfull vurderingsprosess av potensielle fosterforeldre før familien godkjennes som fosterhjem. Informanten reflekterte over at biologi som regel er det beste, men at det ikke nødvendigvis er det alltid. Konsekvensen i denne situasjonen ble ifølge informanten at den viktige veiledningen fosterforeldre ofte har behov for, ble vanskelig eller umulig å tilby. Når det gjelder besteforeldre som fosterhjem var denne informanten kategorisk imot det og sa at en må la besteforeldre få være besteforeldre, et sted barna kan komme til.

Én informant var også av den oppfatning at det ofte kan være vanskelig å bruke besteforeldre som fosterforeldre, hvis en ikke først kartlegger om det foreligger interne konflikter i familien. Informanten mente det var viktig å sikre at barnet ikke ble gående i en

konfliktsvære i sitt familienettverk om en valgte et fosterhjem i barnets slekt. Informanten formidler også at alder spiller en rolle og mener at det er viktig at omsorgspersonene ikke blir for gammel, spesielt for mindre barn, noe som spesielt kan bli et tema ved vurdering av besteforeldre. Én annen informant gav uttrykk for at ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem ikke sier noe om hvordan en skal løse utfordringene som er der.

To informanter gav imidlertid uttrykk for at utfordringer ofte oppstår som et resultat av barnevernets eget valg av tilnærminger og her tok de barnet, foreldrene og fosterforelderens perspektiv. De mente på den ene siden at det er viktig å stille like høye krav til slektsfosterforeldre som til nøytrale fosterforeldre. Men informantene var vel så opptatt av at slekt- og nettverksfosterhjem må følges opp på like god måte som nøytrale fosterhjem og at de må få like god informasjon, hjelp, tilsyn, støtte og oppfølging fra kommunens side. Én av dem var også inne på at det i hennes tjeneste ikke benyttes en standard for vurdering av godtgjøring av fosterhjemsoppdrag, noe som fremkommer i dette sitatet:

«Altså, det er vel litegranne det i forhold til hva jeg sa i sted at de kan risikere at de blir litt sånn stemoderlig behandlet, at ikke vi er gode nok til å ha en skikkelig prosess rundt vurderingen og godkjenningen. At vi ikke er gode nok til å på en måte se barnets behov og fosterforeldres behov i forhold til å betale rett»

Fire av informantene var inne på at det i familiene kan foregå ting barneverntjenesten ikke får innsyn i og at ukultur kan opprettholdes fordi ting holdes skjult for barnevernet. Én av dem mente at det skjer spesielt kanskje innenfor minoritetsfamilier og at det kan bli en ny omsorgssvikt. To av dem mente slike forhold kan skje generelt i slektsfosterhjem og at det kan komplisere arbeidet og samarbeidet.

Én informant pekte på at slektsfosterforeldre må tillegges menneskelige kvaliteter og at barnevernet for eksempel ikke kan forvente og kreve at de skal (stå i fylkesnemnda å vitne) opptre krenkende overfor nære familiemedlemmer for å anses som gode nok til å ta vare på barna. Hun uttrykte at som slektsfosterforeldre har de ekstra behov for å opprettholde en respekt og bevare et visst samarbeidsklima overfor barnas foreldre, for å kunne stå i oppdraget. Informanten beskrev faglig uenighet i egen tjeneste ved vurdering av slektsfosterhjem versus nøytrale fosterhjem og brukte et eksempel for å vise at det er viktig å se forskjellene mellom slektsfosterhjem og nøytrale fosterhjem og å ta hensyn til det:

«.. det vi ser i den familien som vi valgte, selv om det er innafør samme tjeneste så var vi uenig, men vi sa at den beslutningen tar vi uansett, de barna skal flytte til den tanta og onkelen. Og det vi ser er at den biologiske familien trekker jo saken for klage til tingrett, og vi klarer å ha et godt samarbeid på bakgrunn av at de ikke har blitt krenka, de er på en måte møtt på mer likt nivå hvis du skjønner.»

Spørsmål 5 - Hvordan arbeider dere for å realisere denne ambisjonen?

Fordi informantene arbeider i andre team og ikke har ansvar for oppgaven med å kartlegge og vurdere om det er noen i slekt eller nettverk som kan velges som fosterhjem, var det vagt det som kom til uttrykk i spørsmål 5.

Tre av informantene svarte på dette spørsmålet at de var usikre men tror foreldrene blir spurt om det finnes noen i slekt og nettverk som kan være aktuelle å vurdere som fosterhjem og at det er praksisen i tjenesten, når det vurderes et fosterhjemsopphold for barnet. Alle informantene var opptatt av at slekt og nettverk ikke alltid ble godt nok kartlagt, vurdert og forberedt på oppdraget når de ble engasjert som fosterhjem.

Fire av fem informanter formidlet i spørsmål 5 at det var aktuelt å møte ambisjonen med mer bruk av familieråd. De viste til at Bufetat pr. tiden igjen var aktivt ute i kommunene med tilbud om opplæring til de ansatte i bruk av modellen, men de var ikke entydige i det de formidlet. Én mente familieråd kunne være en god måte å realisere ambisjonen på, men at de som tjeneste ønsket å rekruttere egne familierådscoordinatorer, fordi de opplevde at koordinatorernes gjennomføring av familieråd var overfladisk. I tillegg opplevde denne informanten en form for motstand hos noen barnevernsansatte mot bruk av familieråd og mente de måtte arbeide for å snu negative holdninger som det fremkommer i dette sitatet:

«Men det var noen holdninger til at det er ikke noe vits i å ha noe familieråd i den familien der, for der er det ikke noen ressurser i familien likevel.»

Én annen informant pekte på at det igjen var et økt fokus på familieråd i tjenesten, alle skulle ha opplæring i modellen og tenke familieråd før en tenker plassering. Bakgrunnen var at tjenesten hadde hatt et høyt antall plasseringer og omsorgsovertakelser og i tillegg institusjonsplasseringer med store utgifter knyttet til. Familieråd ble sett på som en mulighet til å avhjelpe denne situasjonen og gi anledning til å tenke alternativt. I tillegg formidlet informanten at det i dette lå en anledning til brukermedvirkning. Informanten sa at de i tjenesten ikke var flinke nok til å kartlegge og søke fosterhjem i barnets nettverk. Informanten

pekte på at familieråd ikke er aktuell i alle saker, men ambisjonen i denne tjenesten var å ta familieråd i bruk på lik linje som Kongsberg barneverntjeneste.

Én informant formidlet at teamet hadde dette tema oppe i hver eneste saksveiledning. Informanten oppfattet ikke at dette var en ambisjon som var av nyere dato og mente at det må arbeides for å snu en negativ holdning til vurdering av slekt og nettverk som fosterhjem. En annen informant svarte både på spørsmål 2 og 5 at kontoret tok ambisjonen alvorlig og viste til at tjenesten hadde egne team med nettverksutdannede konsulenter, med fokus på familieråd og nettverksmøter av forskjellig slag. Dette teamet hadde som oppgave å gå systematisk gjennom mulighetene for slekt- og nettverksplasseringer for alle barn som de vurderte omsorgsovertakelse av. På spørsmål om i hvilken grad familieråd benyttes i dag, sa informanten at andre typer nettverksmøter i større grad ble benyttet pr. tiden, men at familieråd ble brukt i perioder. Denne informanten formidlet også erfaring på at slekt og nettverk likevel ikke alltid ble kartlagt godt nok og at familiene ikke alltid ble godt nok vurdert. Dette tolker jeg som et uttrykk for at tjenesten både har rutiner og ressurser til å møte ambisjonen, men at disse rutinene ikke alltid følges opp, og at mulighetene for fosterhjemsopphold i slekt og nettverk dermed ikke alltid utnyttes eller at disse ikke alltid blir kvalitetssikret.

Underspørsmål 1 - 6

Opplever informantene motstand eller negative holdninger til å vurdere slekt og nettverk som fosterhjem?

For dårlig kartlegging og vurderingsprosesser av potensielle fosterhjem er et tema alle fem informanter har stilt seg kritisk til. Det fremkommer et uttrykk for at motstand og negative holdninger i større grad kan tilskrives dårlig kvalitetssikring av rekrutteringsprosessen, her utført av kommunen selv. Det ble ellers vist til at det tilbake i tid var en mer generell motstand mot slektsfosterhjem i tjenestene. Informantene formidlet på ulike måter at denne motstanden ikke var like uttalt lenger. Én informant var opptatt av intern faglig uenighet og en form for motstand ved at ansatte i tjenesten ikke ønsket å vurdere slekt når det kom til de konkrete vurderingene, spesielt knyttet til å benytte familieråd som uttrykt i dette sitatet:

«Jeg opplever at folk har en positiv holdning til familieråd og plassering i slekt og nettverk, men det er inntil en viss grad. Når det kommer til å vurdere det, så opplever jeg at de kanskje har mere skepsis og det er enkeltpersoner kanskje, som kan ha en mistro til at det finnes

ressurser i den familien som allerede har så mange risikofaktorer. At de ser bare risikofaktorene og ikke ressursene.»

I hvilken grad medvirker barna i spørsmål om valg av fosterhjem?

To informanter uttrykte at de ikke kjenner til i hvilken grad barn og unge medvirker i disse spørsmålene i deres tjeneste. Én av dem la til at det i for liten grad blir arbeidet med alt som er rundt barnet. Den andre hadde erfaring på at hennes team samarbeidet med barna og lyttet til deres ønsker, i de tilfeller der (omsorgs)teamet bes om å rekruttere fosterhjem. Fordi det var lite fosterhjem å velge i opplevde informanten også dette som en utfordring, fordi det ikke var lett å møte barna på deres eventuelle ønsker. To andre informanter besvarte dette spørsmålet med å uttrykke hva de selv mener om barns medvirkning i disse spørsmålene, mens den siste informanten sa at barn og unge ikke direkte medvirker i disse spørsmålene. Denne informanten ordsatte at det er når det benyttes familieråd at brukerperspektivet ivaretas i denne tjenesten. Mens to informanter altså bekreftet medvirkning, men ikke utypet hvordan det ble ivaretatt, uttrykte en tredje informant at medvirkning ikke ble ivaretatt, som i dette sitatet:

«...barna de medvirker jo ikke egentlig, kommer an på alder men i liten grad tenker jeg, det er ofte sånn at hvis vi har hatt et familieråd er brukerperspektivet ivaretatt, de har også en bestemmelsesrett, men det er noe med at det er de voksnes vurderinger».

På hvilken måte medvirker foreldrene i spørsmål om valg av fosterhjem?

Jeg fikk vage, motstridende eller ingen svar på dette spørsmålet. Fire informanter mente det ikke var lett for dem å svare på spørsmålet, fordi det ikke var en oppgave de selv hadde ansvar for. De uttalte seg likevel og trodde at foreldrene ble spurt i disse spørsmålene. Jeg har i intervjuene valgt å ikke gå dypere inn i dette spørsmålet, fordi jeg har forståelse for at de her må uttale seg i større grad om andres oppgaver og som de var usikre i forhold til. Én informant gav imidlertid uttrykk for at hun mente en god måte å involvere barn og foreldre på både i omsorgssaker, tilbakeføringer og ved konflikter i fosterhjem var gjennom å øke bruk av familieråd. Informanten uttrykte imidlertid her sine personlige meninger om hvordan en kan legge til rette for medvirkning, og følgelig fikk jeg ikke et svar på mitt spørsmål.

Det er interessant å trekke fram to informanter som formidlet samarbeidet med foreldre i stor motsetning til hverandre. Den ene informanten var av den oppfatning at foreldre er vanskelige å samarbeide med ved omsorgsovertakelse og at dette kan være til

hinder for å vurdere slektsfosterhjem. Informanten hadde også erfaring på at det kunne være vanskelig å finne familier i slekt som fyller kravene til fosterhjem. Den andre informanten hadde motsatt erfaring og opplevde at samarbeid med foreldre ikke nødvendigvis umiddelbart, men etter hvert ble mye lettere og i tillegg opplevde informanten mindre motstand fra foreldre når barneverntjenesten søkte fosterhjem i slekt og nettverk. Informanten mente at slekt og nettverk er viktige ressurser for barn og at barnevernet i større grad må gi nødvendig og tilpasset informasjon til de familiene som kan være aktuelle fosterhjem, som det fremkommer i dette sitatet:

«Kanskje vi kan trykke litt på og spørre om de er interessert. Og at vi må være flinkere til å på en måte spørre og gi dem nok informasjon om det å være fosterhjem. Nok til å ta et reelt valg da. Men i en balanse – det skal være et ønske, gi nok informasjon.»

I spørsmålet om barn og foreldres medvirkning var det samsvar mellom informantene i manglende konkret kunnskap om tjenestens praksis på dette området. Svarene jeg fikk vedrørende foreldres medvirkning viser at informantene er usikker på tilnærmingene i tjenestene. Denne usikkerheten kom til uttrykk i mange usikre og usammenhengende svar som i dette sitatet:

«Jeg tror foreldrene blir spurt. Men det er ikke jeg helt rett til å svare på, men.. Ja, jeg tror nok det er framgangsmåten her. At foreldre blir spurt, vi gjør det i vårt team, jeg tror de andre gjør det også»

Ingen av de fem informantene presenterte en tjeneste som bar preg av en praksis der reell brukermedvirkning var sentral, i form av å være et tema alle i tjenesten var omforent om. Jeg tolker det som et uttrykk for at helheten kan se ut til å være mangelfull i alle de fire tjenestene, i den forstand at de ulike team medlemmene ikke nødvendigvis vet hvordan de utfører sine oppgaver på tvers av teamene.

Drøfter dere bruk av slekt og nettverksfosterhjem vs nøytrale fosterhjem internt i tjenesten?

Svarene på dette spørsmålet får godt fram at informantene har ulike roller og at tjenestene naturligvis organiseres og fungerer på forskjellig vis. Tre informanter formidlet at kontoret absolutt drøftet temaet i sine interne møter og så da på styrker og behov, ulike alternativer og

gode løsninger. To informanter viste til at det var andre som utførte disse oppgavene og de opplevde seg ikke så orienterte at de kunne uttale seg spesielt om disse forholdene.

Har dere etablerte rutiner for å møte denne ambisjonen?

To informanter uttrykte at de så en endring og viste til at kommunen nylig hadde hatt opplæring i familieråd (2017) og at kommunen hadde valgt å etablere eget veiledningsteam (2013) gjeldene for alle fosterhjem. Informantene sa at en etablering av rutiner var underveis.

To informanter henviste til at de gikk systematisk gjennom mulighetene for slekt- og nettverks plasseringer for alle barn som de vurderte 4-12 på, hvor de henholdsvis kartla dette eller der vurdering av fosterhjem i slekt og nettverk alltid var ett viktig punkt å drøfte.

Én av informantene opplevde ikke at de hadde etablert gode rutiner og uttrykte at de hadde vært i en kaosfase nettopp for å innføre nye rutiner. Informanten beskrev imidlertid at det var rutine på å kartlegge og vurdere slekt og nettverk i alle saker som gikk til fylkesnemnda. I nemda ble det stilt spørsmål om det var vurdert om noen i slekt eller nettverk kunne vurderes som fosterhjem. Informanten formidlet at siden fylkesnemnda hadde innført dette, hadde det bidratt til at det var blitt en rutine å gjøre det. Hvorfor det må undersøkes ble formidlet slik:

«Men mest fordi at Fylkesnemnda krever det i de sakene som skal dit. Vi er nok ikke flinke nok til å tenke det i de sakene hvor det er frivillige plasseringer. Og ikke vi blir på en måte tvunget til det da»

Informanten gav uttrykk for at mangel på nøytrale fosterhjem rekruttert av Bufetat indirekte tvang fram en form for rutine på å møte ambisjonen:

«Men så ble det vel også sånn at Bufetat og i og med at de har lite å velge mellom, også utfordrer oss på å gå en runde i nettverket. Og der bistår de oss i den prosessen, for å kvalitetssikre da. Så det gjøres jo. Men noen helt klare rutiner på hvordan det skal jobbes om, det har vi ikke. Det er dessverre litt opp til den enkelte saksbehandler hvilken erfaring de har og hvordan de har pleid og gjort ting tidligere»

Informantene gav et bilde på at den enkelte tjeneste var i naturlig utvikling og følgelig fungerte som den gjør til enhver tid. Rutiner er ikke konstante, men endres og tilpasses både indre og ytre forhold som for eksempel tilfang på nye arbeidsmodeller (familieråd) og

endringer (i lov og forskrifter) som handler om barnevernets plikter på den ene siden og barn og foreldres rettigheter på den andre siden (brukermedvirkning). Begge deler kan ta svært lang tid å implementere og bli en integrert del av de ansattes felles faglige plattform.

Det antas at det blir strengere krav om å dokumentere at en har kartlagt og vurdert om noen i slekt eller nettverk kan velges som fosterhjem? Hva tenker informantene om det?

De fem informantene uttrykte at de mente det var bra at det ble stilt krav til en dokumentasjon om at en hadde kartlagt slekt og nettverk og at omsorgen var blitt vurdert. De formidlet på ulike vis at det å dokumentere arbeidet som gjøres i en barneverntjeneste sånn sett ikke var en plikt de oppfattet som ny. At dette arbeidet skal dokumenteres var en selvfølge for informantene. To av informantene som mente at det vil være bra å stille strengere krav, utdypet dette. De mente at et krav om dokumentasjon kunne på den ene siden forebygge at det ble gjort for raske vurderinger der omsorgsevnen faktisk ikke ble vurdert, og på den andre siden ville det kunne bidra til å sikre at de mulighetene som ligger i slekt og nettverk ble utforsket godt nok. Begge informantene etterlyste noen kriterier å dokumentere ut fra. Én av dem stilte spørsmål om hva det vil si å for eksempel ha kartlagt nettverket godt nok. Informanten mente at taushetsplikten kunne være et hinder.

Det at informantene har ulike oppgaver i sine tjenester, får trolig betydning for deres svar på spørsmålet om hva de tenker om et strengere dokumentasjonskrav ved kartlegging og utredning av slekt og nettverk som fosterhjem. Uttalelsene deres viser at noen faktisk ser en egenverdi av et tydeligere dokumentasjonskrav, i arbeidet med å kartlegge og vurdere slekt og nettverk. Et strengere dokumentasjonskrav vil kvalitetssikre arbeidet som gjøres i startfasen og få betydning for de som får ansvar senere i prosessen med oppfølgingsansvar i fosterhjem eller en konkret veiledningsoppgave i et fosterhjemsforløp.

6. Implikasjoner av funn

Bufetat har som nevnt i innledningen en bistandsplikt overfor barneverntjenestene på å formidle potensielle fosterhjem. For å kunne oppfylle behovet for nøytrale fosterhjem må Bufetat i noen tilfeller kjøpe fosterhjem av ideelle eller kommersielle aktører.

Det ble formidlet av informantene i denne undersøkelsen at mulighetene i slekt, og i nettverket til barn og foreldre ikke blir utnyttet i ulike barneverntjenester. Prosesser som ble startet ble heller ikke alltid kvalitetssikret. Dette er forståelig sett i lys av at det for barneverntjenesten kan innebære mere arbeid å søke fosterhjem i slekt og nettverk enn å bli tildelt et fosterhjem fra Bufetat. I dag vet vi imidlertid at noen barn kan være best tjent med å flytte til noen de har tilhørighet til, og det er alvorlig når vi ikke først og fremst utforsker alle mulighetene nært barnet, som ledd i vurderingen om hva som er til det enkelte barnets beste. Det er også uheldig med hensyn til et stort behov for flere fosterhjem og mangel på tilgjengelige fosterhjem til det enkelte barn.

Jeg ser ikke bort fra at omfanget av barneverntjenestens oppgave med å godkjenne fosterhjem kan være undervurdert. At dette er en oppgave som det ikke settes av nødvendige faglige ressurser til, i form av ansatte og tid til å prioritere. Barneverntjenestens ansatte skal kunne kvalitetssikre prosesser, som gir grunnlag for å vurdere om potensielle fosterforeldre fyller både de generelle kravene og er egnet for det bestemte barnet.

Med bakgrunn i teori og forskning som jeg har vist til i oppgaven og resultater av min egen undersøkelse, foreslår jeg at kommunalt barnevern gis flere incentiver for denne viktige oppgaven. Det må være incentiver som bidrar til at det lønner seg å kartlegge, forberede og vurdere potensielle fosterforeldre i slekt og nettverk. En incentivordning må nødvendigvis være slik innrettet at arbeidstakere ikke opplever at de taper på å gjøre det som blir riktig. Med det mener jeg at oppgaven som det her er snakk om, kan beslaglegge så mye tid og ressurser at ansatte kan oppleve at arbeidsdagene blir forverret når en velger å utføre oppgaven. Når barneverntjenestene pålegges å legge ned mye arbeid i en prosess som ikke garanterer at det resulterer i et fosterhjem, er det behov for at dette arbeidet belønnes økonomisk. I tillegg trenger kommunene tilpasset vurderingsverktøy som både gir potensielle fosterforeldre anledning til å vurdere seg selv og som bidrar til å kvalitetssikre godkjenningsprosessen. Dette kan finansieres ved overføring av de midlene Bufetat i dag bruker på kjøp av fosterhjem fra ideelle og kommersielle aktører. Barn og foreldres nettverk er fortsatt en ressurs som ikke er utnyttet i søket etter fosterhjem. En incentivordning som foreslått vil bidra til at Bufetat på sikt kan formidle nøytrale fosterhjem i tråd med behovet,

når barneverntjenesten får anledning til å prioritere den barnevernfaglige oppgaven det er å vurdere fosterhjem i slekt og nettverk.

Å sette inn nødvendige ressurser for å ivareta denne viktige oppgaven vil få betydning på mange områder. En vil unngå at slekt- og nettverksfosterhjem risikerer å bli møtt med urettmessig skepsis, fordi en har unnlatt å gjennomføre en gjensidig vurderingsprosess som en skal. Et incentiv som gir ansatte rom for å utføre pålagte oppgaver vil bidra til å sikre en mer helhetlig barneverntjeneste, som ofte består av mange ansatte og med ansvar for ulike deloppgaver. Erfaring knyttet til å utføre denne viktige oppgaven vil kunne bidra til holdningsendringer hos barnevernsansatte, som fortsatt er skeptiske til bruk av slekt eller nettverk som fosterhjem. Å få anledning til å utføre oppgaven på en faglig og god måte øker muligheten for å praktisere et empowerment-perspektiv, som beskrevet i teoridelen. Det vil medføre at barn og foreldres rettsikkerhet ivaretas, i tillegg til at en legger til rette for et godt samarbeid. Det er i stor grad i det kommunale barnevernet en kan sikre reell brukermedvirkning, fordi det i hovedsak er kommunalt ansatte som møter barn og familier. Barnets medvirkning er i dag ansett å være en sentral forutsetning for å kunne gjøre vurderinger knyttet til barnets beste. Foreldres medvirkning er selvfølgelig og nødvendig for det viktige samarbeidet og vil ha betydning for hvordan barneverntjenesten skal kunne møte en ambisjon om økt bruk av slekt og nettverk som fosterhjem.

Litteraturliste

- Askheim, O.P. (2012): *Empowerment i helse og sosialfaglig arbeid: Floskel, styringsverktøy eller frigjøringsstrategi?* Gyldendal.
- Backe-Hansen, E., Havik, T. og Grønningsæter, A.B. (2013): *Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram. NOVA rapport nr. 16*
- Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H., Grønningsæter, A.B. (2011): *Institusjonsplassering – siste utvei?* Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet. NOVA rapport nr. 21
- Backe-Hansen, E., Christiansen, Ø. og Havik, T. (2013): *Utsiktede flyttinger fra fosterhjem. En litteratursamling. NOVA notat nr. 2*
- Barnekonvensjonen (1989). FNs Konvensjon om barns rettigheter. Vedtatt av FN 20. november 1989.
- Barne,- og familiedepartementet (2002): *Barnevernet i Norge: Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslags til reformer.* NOU 2000:12.
- Barne, og familiedepartementet: *Om barne- og ungdomsvernet.* Stortingsmelding nr. 40 (2001-2002).
- Barne,- og likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012): *Bedre beskyttelse av barns utvikling.* Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp. NOU 2012:5.
- Barne,- og likestillings- og inkluderingsdepartementet (2016): *Ny barnevernslov. Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse.* NOU 2016:16.
- Barne,- og likestillings- og inkluderingsdepartementet (2016). *Trygghet og omsorg - Fosterhjem til barns beste.* Stortingsmelding nr. 17 (2015-2016).
- Barne,- og likestillingsdepartementet (2004): *Retningslinjer for fosterhjem Q-1072B*
- Barne,- og likestillingsdepartementet (2003): *Forskrift om fosterhjem*
- Barne,- og likestillingsdepartementet. (2017): *Mer kunnskap – bedre barnevern. Kompetansestrategi for det kommunale barnevernet 2018-2024.* Barnevernreformen 2017.
- Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet: Familieråd. Digital håndbok for kommunal barneverntjeneste. Oppdatert 02. november 2017, hentet 19.10.18
https://bufdir.no/Barnevern/Familierad/Slik_gjennomforer_du_et_familierad/
- Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet, (2018): Tall og statistikk: hentet 10.01.18
https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern/
- Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet: Aktuelt, 18.10.18: Barnet skal alltid være i sentrum hentet 11.11.2018 <https://www.bufdir.no/Fosterhjem/>

- Bunkholdt, V. (2017): *Fosterhjemsarbeid: Fra rekruttering til tilbakeføring*. 4.utgave Gyldendal.
- Bunkholdt, V. (2017): Ikke ta selvfølghetene selvfølghelig. Når selvfølgheter møter virkeligheten. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 4, 274-288.
- Bunkholdt, V. og Kvaran, I. (2015): *Kunnskap og kompetanse i barnevernsarbeid*. Gyldendal.
- Dalen, M. (2004): *Intervju som forskningsmetode: En kvalitativ tilnærming*. Universitetsforlaget.
- Grønmo, S. (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Fagbokforlaget.
- Halvorsen, T. (2017): *Pedagogikkens pionerer*. Gyldendal.
- Halvorsen, T. (2018): Glimt fra tilknytningsteoriens historie. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 1, 59-69.
- Holtan, A. (2002): *Barndom i fosterhjem i slekt*. Avhandling for graden PhD. Universitetet i Tromsø.
- Holtan, A. (2006): Artikkel - Barndom i fosterhjem i egen slekt, hentet 10.08.18 <http://www.forebygging.no>
- Horverak, S., Omre, C. og Schjelderup, L. (2002) *Familierådsdag: Demokrati og beslutninger i norsk barnevern*. Fagbokforlaget.
- Horverak, S. (2006): *Hvordan opplever ungdom å delta i familieråd? Et bidrag til arbeidet med barnevernets etikk og diskusjon om barnevernets rolle i samfunnet*. Avhandling for graden PhD. NTNU.
- Nilssen, V. (2012). *Analyse i kvalitative studier, den skrivende forskeren*. Universitetsforlaget
- Skoglund, J. & Thørnblad, R. (2017): Kinship care or upbringing by relatives? *The need for new understandings in research*. European Journal of Social Work: doi:10.1080/13691457.2017.1364702
- Skoglund, J. (2018): *Overgangen til voksenlivet i lys av oppvekst i slektsfosterhjem*. Avhandling for graden PhD. Norges arktiske universitet UiT.
- Slettebø T. (2000): Empowerment som tilnærming i sosialt arbeid. *Tidsskrift for Nordisk Sosialt Arbeid*, 2, 75-85.
- Solomon, B.B. (1976): *Black Empowerment: Social work in oppressed Communities*. New York Colombia University press.
- Strandbu, A. (2007) *Barns deltagelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Avhandling for graden PhD. Universitetet i Tromsø.
- Strandbu, A. (2011): *Barnets deltagelse: Hverdagslige og vanskelige beslutninger*. Universitetsforlaget.

- Sundt, H. (2012): *Slektsfosterhjem i Norden - opplæring og oppfølging*. Norrdic Fostercare Association, NOFCA.
- Svardal, F. (2015): *Psykologiens forskningsmetoder: En introduksjon*. Fagbokforlaget.
- Thagaard, T. (2018): *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder*. Fagbokforlaget.
- Thørnblad, R. (2012): *Slektsfosterhjem – offentlige tiltak i private hjem*. Avhandling for graden PhD. Universitetet i Tromsø.
- Thørnblad, R. og Holtan, A. (2011): Oppvekst i slektsfosterhjem: unge voksne fosterbarns familieforståelser. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 1, 49-67.
- Tjora, A. (2011) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Gyldendal.
- Vis, S.A, Lauritzen, C., Fossum S. og Holtan A. (2017): Parenting stress among Norwegian kinship and non-kinship foster parents, *Nordic Social Work Research*, 7:3, 249-259, doi: <https://doi.org/10.1080/2156857X.2017.1326977>
- Winokur, M.A., Holtan, A. og Batchelder, K.E. (2015): *Systematic Review of Kinship Care Effects of Safety, Permanency, and Well-Being Outcomes*. SAGE
doi:10.1177/1049731515620843

Vedlegg 1

Intervjuguide:

Navn:

Alder:

Kjønn:

Utdanning:

Yrkeserfaring:

Ansatt her siden, årstall:

Stilling/ arbeidsoppgaver:

Tjenestens størrelse, organisering:

Problemstilling: «*Hvordan vurderer barnevernsansatte ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterforeldre?*»

Opptak av intervju. Er der OK? Forteller kort om egen rolle i Bufetat. Problemstillingen min.

- 1) **Kan du beskrive hva du har av utdanning og av yrkeserfaring?**
(Introspørsmål som skal gi bakgrunnsinformasjon)

- 2) «*Stortinget har gjennom endringer i barnevernloven formulert en ambisjon om økt bruk av slekt og nettverk som fosterforeldre*»:
Hvordan vurderer du denne ambisjonen?

- 3) **Hva vil du si taler for, altså er argumenter for, en slik ambisjon?**
 - Har du en personlig erfaring?
 - Er det en personlig erfaring?
 - Evt. forskning du/dere knytter dette til?

- 4) **Er det noe som taler imot en slik ambisjon?**
 - Evn. hva?
 - Kan du utype?
 - Er det ofte slik at barneverns klienter omgis av et lite nettverk, evnt. lite støttende nettverk?
 - Vil biologiske foreldre lettere kunne utøve et uheldig press på fosterforeldre rekruttert i slekt og nettverk?
 -

- 5) **Hvordan arbeider dere for å realisere ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterforeldre?**
 - Kan du si litt mer om det....
 - Har du en personlig erfaring?
 - Er det en personlig erfaring?
 - Er det noen saker som skiller seg spesielt ut med tanke på hvordan dere håndterer plikten om å først vurdere slekt og nettverk som fosterhjem?
 - Benytter dere familieråd eller andre former for nettverkstilnærminger?
 - Nettverket kan være så mangt – har du noen tanker om det?
 - Hvordan kartlegges nettverk?

Underspørsmål 1-6

- Opplever du motstand eller negative holdninger til å vurdere slekt og nettverk som fosterhjem?
- På hvilken måte medvirker barnet eller ungdommen i spørsmål om hvor han eller hun skal bo?
- På hvilken måte medvirker foreldrene i dette spørsmålet?
- Har dere etablert rutiner for å møte denne ambisjonen?
- Drøfter dere bruk av slekt og nettverk vs nøytrale fosterhjem internt i tjenesten?
- Kravene til å dokumentere at en har kartlagt og vurdert om noen i slekt eller nettverk kan velges som fosterhjem blir skjerpet – hva tenker du om det?

Avsluttende spørsmål og takk:

- Avtale om å få anledning til å ringe informantene hvis det er noe viktig som jeg har glemt å spørre om, samt at jeg ønsker å formidle det ferdige resultatet når det foreligger.
- Tusen takk for at du stilte opp til intervju – det har vært til veldig stor hjelp for meg!

Vedlegg 2 E-post til barneverntjenestene

Jeg er en masterstudent fra Bodø som trenger litt hjelp. Jeg har arbeidet i Bufetat, Fosterhjemstjenesten Bodø siden 2004 (og før det i tre ganske ulike institusjoner for barn og unge.)

Jeg har følgende problemstilling på min masteroppgave: *Hvordan vurderer barnevernsansatte ambisjonen om økt bruk av slekt og nettverk som fosterforeldre?* Jeg vil i tillegg spørre: ... jeg lurer på hva barnevernsansatte mener taler for, altså er argumenter for, en slik ambisjon? og jeg vil spørre: ... hva mener barnevernsansatte taler imot en slik ambisjon?

Som del av masterstudie må jeg gjøre en empirisk studie. Dere vil gjøre meg en kjempegod tjeneste om dere kunne tenke dere å stille opp til en halv times langt intervju den 15.11, den 30.11 eller den 01.12. Jeg er veldig fleksibel på klokkeslett. Dette vil være til svært god hjelp for meg, slik at jeg får inn de nødvendige data jeg trenger for å kunne få levert min oppgave.

Og husk, min problemstilling er ikke av en karakter som kan sette dere i et dårlig lys, det er derfor ingen fare med å delta.

Med vennlig hilsen
Merethe Tømmerås

Tlf. [90682255](tel:90682255)
mt@signalbox.no